

SOCIO-GEOGRAFISCHE ASPECTEN VAN EEN HAVEN- TEWERKSTELLING

Een enquête naar werkgelegenheids-effect en woon-werk rela- tie aan de Antwerpse haven

Drs. Roland OP DE BEECK*

DE HAVEN VAN ANTWERPEN ALS BRON VAN WERKGELEGEN- HEID

Deze studie heeft tot doel de werkgelegenheid in het Antwerpse havengebied te onderzoeken en meer specifiek een schets te geven van de ruimtelijke impact van deze werkgelegenheid.

De studie berust op een in eind 1986 door het Havenbedrijf verrichte enquête naar de directe werkgelegenheid die aan het havengebeuren kan worden toegerekend. Deze enquête geschiedde volgens dezelfde definities en methodiek als die bij gelegenheid van een soortgelijke enquête die in 1971 verricht werd op basis van cijfermateriaal van 1970 (1). Hierdoor kan meteen een 15-jaar lange evolutie onderkend worden.

Bevindingen en commentaren worden als volgt opgedeeld :

- enerzijds, wordt de omvang van de havenwerkgelegenheid gekwantificeerd, totaal en structureel, per havenfunctie en per bedrijfssector;
- anderzijds, wordt deze werkgelegenheid in relatie gebracht met enkele socio-economische gegevens van de woonplaats van de havengebonden tewerkgestelden, nl. :
 - de geografische spreiding van de woonplaats;
 - en
 - de totale beroepsbevolking (werkende + niet werkende).

* Adjunct-Adviseur Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen.

1.R. OP DE BEECK, *Structure et localisation résidentielle de l'emploi portuaire anversoïse*, in : *Acta Geographica Lovaniensia* 12 (1974), pp. 77-111 (grafieken en kaarten).

0. DEFINITIES EN METHODOLOGIE

0.1. Kwantificering van de werkgelegenheid in het havengebied

0.1.1. Bepaling van het havengebied

Meestal wordt een haven of havengebied *geografisch* omschreven. Hiervoor kunnen dan meerdere definities gehanteerd worden, die onderling verschillen naar gelang van het specifieke doel der studie (administratief rechtelijk; douanetechnisch; statistisch; arbeidsrechtelijk; planologisch).

Ter bepaling van een havengebied kan ook gebruik gemaakt worden van een *functionele* invalshoek.

De haven dient dan beschouwd te worden als de zone waarin de verscheidene functies worden uitgeoefend die gebonden zijn aan de zeehavenactiviteiten. Deze functies worden thans algemeen onder drie hoofdingen vernoemd : industrie; vervoer en goederenbehandeling; handel en dienstverlening.

Functioneel benaderd omvat een zeehaven dus de land- en wateroppervlakte waarop inrichtingen en uitrustingen voorhanden zijn, die in hoofdzaak tot doel hebben het aanlopen van zeeschepen, het laden en lossen ervan, het opslaan van goederen alsmede de ontvangst en het verzenden van deze goederen met transportmiddelen naar en van het achterland. Daar zijn ondernemingen en bedrijven gevestigd, die om economische of technische redenen - o.m. in verband met de aanvoer en/of afvoer van grondstoffen en/of afgewerkte producten - van deze inrichtingen en uitrustingen een direct gebruik maken.

Uit deze definitie volgt dat een havengebied in feite dient gezien te worden als een combinatie van elementen die vervat zijn in omschrijvingen onder oogpunt van de exploitatie-verordeningen, van de douanewetgeving, van de wetgeving op de havenarbeid of die resulteren uit de ruimtelijke ordening.

De veelheid van activiteiten die aldus als havengebonden kunnen bestempeld worden, noopt dan ook tot een gedetailleerde onderverdeling van elk der drie havenfuncties in "bedrijfssectoren".

0.1.2. Definitie van de directe werkgelegenheid

In deze studie wordt de totaaltelling van de havenwerkgelegenheid in 28 bedrijfssectoren ondergebracht (23 in 1970) (2).

De havenzone Antwerpen beslaat thans twee geografisch duidelijk onderscheiden deelgebieden, gelegen op rechter en linker Schelde-oever.

Hoewel beide gebieden inderdaad voortaan als één functioneel homogeen geheel kunnen beschouwd en behandeld worden, toch kende de ontplooiing van beide havendelen een historisch totaal verschillend verloop. Tot eind 1963 was er op de L.O. geen spoor van havengebonden activiteit waar te nemen (opstar-

2. In de 1970-enquête waren "stouwerijen" en "goederenbehandelaars" onder één sector gebracht. Zo ook "zeereederijen" en "binnenvaartrederijen". Alle openbare diensten, vroeger onder één benaming, zijn nu afzonderlijk vermeld.

ten Polysar-fabriek op Melsele-polder).

Waar mogelijk werd in de studie rekening gehouden met deze dualiteit en werd de evolutie van de werkgelegenheid op de Linker Schelde-oever apart behandeld.

Dergelijke gedetailleerde indeling van het havengebeuren strookt evenwel niet met de "N.A.C.E.-RR 17-activiteitsklassen", welke gebezigd worden door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid in zijn computer-listings van de tewerkstelling naar gemeente (3).

De hier weerhouden "bedrijfssectoren" - al was het door hun groot aantal - gaan dieper in op de havengebonden activiteiten en hun beroepsmatige geledingen, inzonder wat de dienstverleningen betreft (in de N.A.C.E.-code zouden deze onder de vage benamingen "aan vervoer verwante activiteiten" of "communicatiebedrijven" dienen gezocht te worden).

Bijaldien zou het gebruiken van de RSZ-statistieken de verwaarlozing inhouden van een belangrijk bestand werknemers uit de overheidsdiensten : het vast personeel van de N.M.B.S.

De aldus toegepaste rubricering van de bedrijfsactiviteiten biedt een onmiskenbaar voordeel : het laat toe de "directe" werkgelegenheid nauwer te omschrijven en te kwantificeren. "Directe havengebonden" staat hier voor alle werknemers in dienstverband van ondernemingen die in de als havengebied omschreven zone gevestigd zijn en die deze vestiging zouden opschorten in de veronderstelling dat de haven en zijn kenmerkende functies zouden ophouden te bestaan.

Hierdoor komen in aanmerking :

- zowel industriebedrijven aan de waterkant gelegen;
- als de scheepsnieuwbouw en -reparatiewerven op de rivier gevestigd.

De weerhouden functionele invalshoek sluit in casu Antwerpen zeer nauw aan op de geografische benadering omdat :

1. te Antwerpen de als "haven" betitelde zone(s) - in tegenstelling tot Gent b.v. (4) - steeds onder het ambtsgebied van het belangrijkste beleidvoerend orgaan valt : de Stad Antwerpen.

Op de Rechter Schelde-oever (93 % van de directe havengebonden werkgelegenheid) zijn er geen bedrijven waarvan het postadres buiten de fusie-gemeente Antwerpen valt. De overgrote meerderheid is zelfs in de kern-stad gevestigd. De interne verplaatsingen van tewerkgestelden binnen de onderzochte regio - met name het pendelverkeer tussen Rechter en Linker Schelde-oever - tast het globaal woonspreidingspatroon niet aan;

3. Rijksdienst voor Sociale Zekerheid : *Statistiek naar gemeente. N.A.C.E.-activiteitsklasse en dimensie* (pare jaren per 30 juni). Deze gemeentelijke statistiek wordt, in tegenstelling tot de arrondissementale die jaarlijks opgesteld wordt, niet gepubliceerd.

4. cfr. Noël DECORTE, *Tewerkstelling in het Gentse havengebied*, Gent, Stedelijk Havenbedrijf, juni 1988.

2. in het Antwerpse havengebied een steeds duidelijk havengericht grondbeleid is doorgevoerd.

Toevallige uitzonderingen op deze regel hebben het niet opnemen in onze lijst van werkverschaffende ondernemingen tot gevolg. Zo b.v. wordt de firma "R.O.B.-Montagebedrijf", gevestigd op de Linker Schelde-oever langsheen de "Kustweg" maar ambtelijk (Gewestplan; wet van 19 juni 1978) gelegen in de homogene zone genaamd "Linker Schelde-oever-haven", *niet* opgenomen in de lijst havengebonden ondernemingen. Hetzelfde geldt op de Rechter Schelde-oever b.v. voor de firma "Interbeton", die weliswaar gelegen is aan een dok (Lobroekdok) maar duidelijk ook elders (aan het Albertkanaal) haar activiteiten zou kunnen voortzetten.

Omgekeerd, wordt uiteraard wel rekening gehouden met het bankpersoneel betrokken met verrichtingen van de overzeese handel, al heeft deze activiteit grotendeels plaats in agentschappen gelegen op stedelijk grondgebied maar buiten de havenzone. In tegenstelling tot het bestand havengebonden bankbedienden opgenomen in onze enquête van 1971, konden wij nu - dank zij de bijzondere welwillendheid van de plaatselijke bankdirecties - heel wat nauwkeuriger het juiste aantal personen kennen dat met bedoelde werkzaamheden belast is.

Vergeleken met de cijfers voor 1970 vermindert hierdoor de havengebonden werkgelegenheid in de banksector met zowat 2.420 eenheden. Evenwel verklaart deze rechtzetting niet de forse achteruitgang van de werkgelegenheid in de sector havengebonden-"Handel en dienstverlening" (4.542 - 2.420 = netto 2.122 eenheden) (5).

De hierboven geschetste definiëring van de direct havengebonden werkgelegenheid kan wel enigszins arbitrair genoemd worden. Dit is echter een niet te ontkomen euvel van zodra men van de grote nationale aggregaten afstapt (zoals b.v. de tewerkstellingsstatistiek van de RSZ) en men de direct havengebonden werkgelegenheid vanuit de in aanmerking komende ondernemingen en hun activiteiten vastlegt.

De opgave van het personeelsbestand per havengebonden bedrijfssector (en *niet* per N.A.C.E.-activiteitsklassen) laat toe bedrijvigheden zodanig te omschrijven dat hieruit de *direct* havengebonden herkenbaar worden.

Deze accuratesse is des te belangrijker wanneer men - zoals thans gebruikelijk - het tewerkstellingseffect als basis neemt ter bepaling van het inkomenimpact of de toegevoegde waarde van een haven (6).

5. "Netto" betekent dus in de verdere tekst : "rekening gehouden met een overschatting van 2.420 eenheden van het havengebonden bankpersoneel in 1970.

6. Door het personeelsbestand ("employment impact") te vermenigvuldigen met gegevens zoals het standaard-inkomen per aanloop van het schip of de gemiddelde wedde van elke participant aan het havengebeuren, etc. bekomt men de "toegevoegde waarde" ("income impact").

cfr. BOOZ, HALLEN & HAMILTON Inc. : *The economic impact of the port of Houston* (U.S.A.) (sept. 1982) pp. IV 3 en IV 7.

Het varend personeel zowel van de zeescheepvaart als van de binnenvaart werd *niet* in het bestand opgenomen. Hetzelfde geldt voor de personen werkzaam in het wegvervoer : alleen het bestand tewerkgesteld te Antwerpen (kaderpersoneel en kantoorbedienden) werd opgenomen (niet de voerders). Scheepsbevoorraders (shipchandlers) zijn meestal ook import-export firma's. Hun omzet heeft onverschillig hun zetel in alle Belgische havens - en zelfs daarbuiten -, plaats. De hierbij geschapen tewerkstelling is duidelijk niet gebonden aan de vestiging van de werkverschaffende rederij/onderneming te Antwerpen (7).

Daarentegen wordt het vast personeel van de N.M.B.S., dat niet opgenomen is in de statistiek van de R.S.Z., in onze enquête wel bij de direct havengebonden werkgelegenheid gerekend. Immers, het aandeel van de haven in het nationaal goederenverkeer per spoor bedroeg 42 % in 1986.

Bij het overheidspersoneel werd alleen het effectief bestand aangehouden. In het verzekeringswezen werden enkel de averij-commissarissen (= "dispatcheurs") als direct havengebonden beschouwd (5 firma's met 78 personen in dienstverband).

Daarenboven werd voor de enquête dezelfde methodiek gekozen als 15 jaar geleden. Dit maakte de vergelijkbaarheid met 1970 mogelijk, een unicum wellicht voor een dergelijk opzet.

Het becijferen van de tewerkstelling gebeurde uitsluitend op basis van de aangifte door de ondervraagde ondernemingen zelf (desgevraagd door hen verantwoord) en *zonder* dat welke raming ook of verdeelsleutel er bij te pas kwam.

Sedertdien fusioneerde Antwerpen op 1 januari 1977 met Berchem, Borgerhout, Deurne, Hoboken, Merksem, Wilrijk en het grootste gedeelte van Ekeren (22.544 inwoners op 31.367 per 1/1/1983).

Om de evolutie van het woonpatroon in de tijd te evalueren werden de statistische gegevens van de voornoemde deelgemeenten waar nodig getotaliseerd. Ook dient te worden opgemerkt dat hier op geen enkele wijze gepoogd is de *indirecte* havenwerkgelegenheid te kwantificeren. Daarvoor kan alleen op ramingen gesteund worden of een multiplicator toegepast worden op de gegevens van als direct aangeduide arbeidsplaatsen. (In Nederland bedroeg deze multiplicator 1,4 in 1989.)

De interpretatie van aldus bereikte ramingen zou dan dienen te gebeuren vanuit veronderstellingen die vreemd zijn aan het opmaken van onderhavig cijfermateriaal.

7. Ook in de Franse literatuur ter zake komen deze werknemers onder de "indirecte" tewerkstelling. Cfr. o.m. A. RICHARD en M. DEBIESSE : *Deux ports : deux emplois*, in : *Cahier d'aval* (Rouen), n° 18 (nov. 1987) pp. 26-30.

Deze laatste opmerking onderscheidt onze cijfers ook van die van de Nationale Bank van België (jaarlijkse havenimpact-nota). Daar wordt een expeditiefirma zoals Edmond Depaire N.V. met 713 tewerkgestelden (als 18de grootste havengebonden bedrijf) opgegeven. Het merendeel van dit personeel is evenwel tewerkgesteld als voerder of aan de grensposten, en is bezwaarlijk "direct havengebonden" te noemen.

Op basis van door beroepsverenigingen (VIBNA), havenpromotors (ASSI-PORT), vakpers ("Antwerpse Lloyd") en het Stedelijk Havenbedrijf ("industrietabellen") uitgegeven jaarboeken of -lijsten, werden 555 direct havengebonden-beoordeelde ondernemingen/diensten schriftelijk gevraagd hun personeelsbestand per 1 april 1986 op te geven en voor elk tewerkgesteld persoon de vermelding van het postcodenummer van zijn woonplaat (het adres werd niet opgevraagd). Gezien de ambtelijke relaties die het Havenbedrijf met elk van deze ondernemingen/diensten onderhoudt, kon op een 100 % respons gerekend worden. Van de aangeschreven bedrijven bleken er 462 personeel tewerk te stellen. Op een paar uitzonderingen na bleken deze bedrijven alle op het grondgebied van de fusiestad Antwerpen gevestigd, dit is zowat 3,5 % van het aantal aldaar onder het stelsel van de R.S.Z. ressorterende ondernemingen. Dat dit precies hetzelfde aantal is als in 1970 hoeft niet te verwonderen : de ruimtelijke uitbreiding van de havenzones ging meestal gepaard met de uitbreiding van reeds bestaande ondernemingen. Sinds 1970 bleek er geen enkel havengebonden onderneming de havenzone verlaten te hebben.

De "direct" havengebonden werkgelegenheid bestaat dus uit alle werknemers in dienstverband van ondernemingen en diensten gevestigd in het havengebied en die zouden ophouden deze tewerkstelling te handhaven in de veronderstelling dat de haven en zijn functies zouden ophouden te bestaan.

Indien één zelfde bedrijf meerdere havengebonden activiteiten uitoefende, werd het opgenomen onder haar voornaamste of eerst vernoemde activiteit. Hierdoor alleen al kan geen juiste verdeling van de personeelbezetting over de diverse bedrijfssectoren gemaakt worden. Dit is voornamelijk het geval voor de functie "Vervoer en Goederenbehandeling" : een Natiebedrijf verricht vaak ook wegtransport, een rederij heeft soms een eigen agentuur en een expeditieafdeling, een industriële onderneming houdt er een eigen maritiem expeditie-departement op na, enz.

0.1.3. Datum van de gegevens

De verstrekte gegevens hebben - in globo - betrekking op het begin van 1986, zodat een zinvolle vergelijking mogelijk is met de bevolkingscijfers per gemeente die per 1 januari 1986 beschikbaar waren (8).

Het jaartal 1986 biedt weliswaar enig nadeel indien men, zoals in het tweede gedeelte van onze studie, een inzicht wil bekomen aangaande de verschillende categorieën bevolking en het forensisme in de bestuurlijke entiteiten. Immers, de jongst hierover beschikbare gegevens zijn de NIS-cijfers gepubliceerd op basis van de in 1981 gehouden tellingen (9).

8. *Cijfers van de werkelijke bevolking per gemeente, op 1 januari 1986*, in Belgisch Staatsblad, 7 november 1986.

9. Nationaal Instituut voor de Statistiek : *Algemene volks- en Woningtelling op 1 maart 1981* : Algemene resultaten : Beroepsbevolking, (1986), n° 3; Bevolkingscijfer, (1983), n° 1.

Toch zijn onze 1986-cijfers met deze gegevens vergelijkbaar vermits blijkt dat zich in de bevolkingstabellen per 1 januari 1986 geen noemenswaardige wijzigingen tegenover 1981 voordeden (max. 2 % voor de Stad Antwerpen).

Tenslotte dient eraan herinnerd dat het bepalen van de werkgelegenheid door middel van een enquête steeds een risico van verzuim inhoudt.

Een dergelijke onderschatting is de prijs van een nauwkeurige activiteitsbepaling waar het, in een monografie als deze, juist om te doen is.

Het verschil in totaaltelling, zoals blijkt uit na de enquête gedane steekproeven, mag de 3 % niet overschrijden.

0.2. De woon-werk relatie

0.2.1. Woonplaats van de tewerkgestelden

De bevraging omtrent de woonplaats werd op exhaustieve wijze doorgevoerd. Een loutere steekproef, zelfs met een wetenschappelijke onderbouwing, zou een vertekend beeld van de werkelijkheid hebben opgeleverd. Immers de woonplaats van de tewerkgestelden kan min of meer bepaald zijn door de geografische lokalisatie van de ondernemingen zelf en/of de organisatie van het personenvervoer : b.v. de mogelijkheden van openbaar vervoer, het inrichten van vervoerdiensten door de onderneming zelf, enz.

Exclusief voor degenen die in het buitenland hun verblijfplaats hebben, komen 738 verschillende postnummers in het bestand voor (op 2314 voor het ganse Rijk) (10).

De referentie naar het postnummer van de woonplaats van de tewerkgestelde personen maakte het mogelijk de vergelijking met de enquête van 1971 door te trekken, die op grond van de toenmalige bestuurlijke indeling gehouden was. Immers de vroegere gemeenten die krachtens de wet van 30 december 1975 werden samengevoegd kregen een postcode-nummer dat ze thans, als deelgemeente van een fusiegemeente, herkenbaar maakt.

Door samenvoeging van de desbetreffende postnummers kon de geografische spreiding van de woonplaats van de havengebonden tewerkgestelden volgens de huidige gemeentegrenzen worden bepaald.

Daarenboven liet het gebruik van het postnummer als aanduiding van de woonplaats in sommige (grote) fusiegemeenten (b.v. Antwerpen) toe, de plaatsbepaling van de woonplaats nauwkeuriger te bepalen. Immers, het grondgebied van de huidige fusiestad Antwerpen strekt zich van Zuid tot Noord langs een as die 35 Km. lang is! De bewoners van het gans in het Noorden gelegen 5de District (= de vroegere gemeente Zandvliet) wonen thans weliswaar in de grootstad Antwerpen maar bereiken het centrum van de stad pas na één vol uur rijden met lijnbus! In de enquête van 1971 werd hiermede geen re-

10. Voor de haven van Gent waren dat - insgelijks in 1986 - 452 postnummers voor 24.639 direct havengebonden tewerkgestelden.

Cfr. N. DECORTE, *op. cit.*, p. 36.

kening gehouden en werd het ganse grondgebied van de stad Antwerpen als één woongebied beschouwd zodat een enigermate vertekend beeld van de geografische spreiding van de woonplaats optrad. Met de onderkenning van de postnummers is hieraan ditmaal verholpen.

0.2.2. Haventewerking en lokale beroepsbevolking

Een beduidend socio-economisch aspect van een havengebonden tewerkingstelling is haar relatieve belangrijkheid tegenover de lokale beroepsbevolking. Het havengebeuren speelt zich uiteraard af op welbepaalde, van de ommelanden doorgaans sterk gedifferentieerde sites (kust; estuarium).

Moderne havenzones zijn doorgaans geen uitgesproken residentiële zones.

De intensiteit van de scheepsgebonden activiteiten zal dus het forensen van een belangrijk aantal personen in de hand werken.

Daarenboven genereren de inkomensstromen van de direct havengebonden tewerkingstelden een geïnduceerde tewerkingstelling via hun consumptie-uitgaven. De tewerkingstellingsgraad van soms uitgestrekte regio's zijn functie van het welvaren van een havenconomie.

De relatieve belangrijkheid van de directe tewerkingstelling in het havengebied wordt hier in relatie gebracht met de werkende beroepsbevolking van de woongemeenten van de tewerkingstelde personen.

De "werkende beroepsbevolking" omvat evenwel, naast de bedienden en arbeiders van de privé- en openbare sector, inclusief de bedrijfshoofden in dienstverband, eveneens de werkgevers en de zelfstandigen.

De jongste hierover door het N.I.S. gepubliceerde cijfers zijn die van de "Volks- en woningtelling" voor 1981, doch wij hebben er reeds vroeger op gewezen dat de bevolkingsaantallen per 1 januari 1986, vergeleken met 1981 geen grote afwijkingen vertonen zodat ook de vergelijking met de woonplaatsen van 1986 opgaat. (*)

1. OMVANG EN STRUCTUUR VAN HET WERKAANBOD

1.1. Totale tewerkingstelling

Uit de enquête kan worden afgeleid dat de totale direct havengebonden tewerkingstelling 65.297 personen bedroeg per 1 april 1986 (zie Bijlage A).

1.2. Tewerkingstelling volgens havenfunctie

De totale tewerkingstelling, bedienden en arbeiders, bleek op 1 april 1986, naar haveneconomische functie, als volgt gestructureerd :

* De auteur houdt eraan zijn dank te betuigen aan de heer W.A. EMBRECHTS, Bureelhoofd bij de Studiedienst van het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen, voor de input van de informatie en de verwerking ervan op een personal computer.

FUNCTIE	31/12/70		1/4/86		ABSOLUUT VERSCHIL	%
		%		%		
Industrie	30.489	46,32 %	34.313	52,55 %	+ 3.824	+ 12,5 %
Vervoer + goederen- behandeling	22.631	34,38 %	22.829	34,96 %	+ 198	+ 0,8 %
Handel + dienstverlening	12.697	19,30 %	8.155	12,49 %	- 4.542	- 35,8 %
TOTAAL DIRECT HAVENGEBONDEN	65.817	100 %	65.297	100 %	- 520	- 0,8 %

Tussen 1970 en 1986 zijn volgende verschuivingen vast te stellen (zie Bijlage C) :

- het *totaal bestand* van direct havengebonden tewerkgestelden daalde in absolute cijfers met 520 eenheden. Evenwel, rekening houdend met een vroegere overschatting van het havenbetrokken bankpersoneel (met 2.420 eenheden), komt dit resultaat overeen met een *netto aangroei* van 1.900 man;
- het aantal personen werkzaam in de functie "*Vervoer en Goederenbehandeling*" bleef relatief *constant* (+ 198 eenheden) (exclusief varenden en voerders);
- de tewerkstelling in de functie "*Handel en Dienstverlening*" daalde met netto 2.122 eenheden (4.542 - 2.420 bankbedienden);
- het aantal personen bezoldigd door *industriële* ondernemingen steeg met 3.824 personen.

M.a.w. de industrialisatie van de havenzone(s) overcompenseert nauwelijks de daling van het personeelsbestand in de tertiaire sector teweggebracht door rationalisatie-maatregelen.

Opmerkelijk is wel dat het totaal bestand van personen in openbaar dienstverband zogoed als constant bleef : 7.788 in 1986 tegen 7.538 in 1970, ondanks een drastische afslanking van het gemeentelijk havenpersoneel met 25 %.

1.3. Tewerkstelling volgens havenzone

Sinds de vorige enquête, kende de ontwikkeling van de Antwerpse haven een gestage groei in de zone gelegen op de Linker Schelde-oever.

De terreinuitgiften voor industriedoeleinden groeiden aldaar van 324 ha op 31 december 70 naar 10.053 ha op 1 april 1986.

Vermits beide enquêtes vanuit de bedrijven en hun vestiging naar postcode-nummer geschieden, en daarenboven ondernemingen gelegen op beide Scheldeoeveren verzocht werden hun bedrijven van de ene oever van de andere te onderscheiden, kon ook hier de evolutie accuraat per havenzone nagegaan worden.

Onderscheiden naar havenondernemingen gelegen op Linker dan wel op Rechter Schelde-oever, evolueerde de werkgelegenheid als volgt :

HAVEN- ZONE	Totaal bestand		Bedienden		Arbeiders	
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86
L.O.	1.766	4.824	881	2.760	885	2.064
R.O.	64.051	60.473	28.169	22.925	35.882	37.548
TOTAAL	65.817	65.297	29.050	25.685	36.767	39.612

De tewerkstelling in havengebonden ondernemingen gelegen op de *Linker Schelde-oever* groeide van 1.766 personen op 31 december 1970 tot 4.824 op 1 april 1986, dus met 3.058 eenheden. Gezien het hier bijna uitsluitend om industriële bedrijven gaat, mag men aannemen dat het saldo van toename van de industriële tewerkstelling in de ganse haven (zijnde 3.824 - 3.058 = 766) aan de industrie-bedrijven op de *Rechter-oever* toekomt.

Op grondgebied *Zwijndrecht* werken 3.053 havengebonden tewerkgestelden (1.596 arbeiders + 1.457 bedienden). Het gaat hier om de industrie-bedrijven gevestigd op de *Melsele-Polder*, de centrale van *Kallo* (163 personen met bediendenstatuut) en *Dredging International* (571 arbeiders + 183 bedienden). Op grondgebied *Beveren* werken 1.771 havengebonden tewerkgestelden (468 arbeiders + 1.303 bedienden). Hieronder telt men het personeel van de electriciteitscentrale *Doel* (1.009 personen met bediendenstatuut). De energievoorziening vertegenwoordigt dus ca één kwart van de totale werkgelegenheid in de haven op de *Linker Schelde-oever*.

Door aftrek van de tewerkstelling op de *Linker Schelde-oever* uit het totaal bestand bekomt men de werkgelegenheid op de *Rechter-oever* :

FUNCTIE	31/12/1970	%	1/4/1986	%
Industrie	28.723	44,84 %	29.489	48,76 %
Vervoer en goederenbehandeling	22.631	35,33 %	22.829	37,75 %
Handel en dienstverlening	12.697	19,82 %	8.155	13,48 %
TOTAAL DIRECT HAVEN- GEBONDEN TEWERKGESTELDEN	64.051	100 %	60.473	100 %

Het netto verlies aan tewerkstelling op de *Rechter-oever* tussen 1970 en 1986 is 3.578 - 2.420 = 1.158 eenheden of 1,8 % van het totaal aldaar in 1970 tewerkgesteld bestand.

1.4. Tewerkstelling naar het arbeidsstatuut (bedienden/arbeiders)

Van 1970 tot 1986 daalde op de *Rechter Schelde-oever* het aantal bedienden met 5.244 (in werkelijkheid 5.244 - 2.420 = 2.824) terwijl het aantal arbeiders met 1.666 eenheden steeg.

Bij de personen werkzaam in havengebonden bedrijven gelegen op de *Linker Schelde-oever* steeg het aantal bedienden van 1970 tot 1986 van 881 tot 2.760

FUNCTIE/ STATUUT	BEDIENDEN				ARBEIDERS			
	31/12/70		1/4/86		31/12/70		1/4/86	
Industrie	7.700	26,5 %	11.034	43,0 %	22.789	62,0 %	23.279	58,8 %
Vervoer en goederen- behandeling	9.174	31,6 %	6.924	27,0 %	13.457	36,6 %	15.905	40,2 %
Handel en dienstver- lening	12.176	41,9 %	7.727	30,0 %	521	1,4 %	428	1,0 %
TOTAAL	29.050	100 %	25.685	100 %	36.767	100 %	39.612	100 %

(= x 3,1), dat van het aantal arbeiders van 885 tot 2.064 (= x 2,3).

Het respectievelijk aandeel van bedienden en arbeiders in de totale havengebonden werkgelegenheid en de onderlinge verhoudingen evolueerden als volgt, in vergelijking met het totaal bestand R.S.Z.-werknemers in de fusiegemeente Antwerpen :

		31 december 1970	1 april 1986
Direct havengebonden tewerkstelling	bedienden	44,14 %	39,34 %
	arbeiders	55,86 %	60,66 %
	<u>bedienden</u>	0,79	0,65
	arbeiders		
Totaal bestand R.S.Z. werknemers	bedienden	47,55 %	59,18 %
	arbeiders	52,45 %	40,82 %
	<u>bedienden</u>	0,91	1,45
	arbeiders		

De twee bestanden evolueerden dus compleet tegengesteld : de havengebonden werkgelegenheid in haar globaliteit duidt op een uitbreiding van het dag-loonstatuut. Het aantal bedienden in deze sector is nog maar de helft van wat het vertegenwoordigt in het R.S.Z.-bestand.

1.5. Tewerkstelling per bedrijfssectoren

Per bedrijfssector bleek de direct havengebonden werkgelegenheid als volgt onderverdeeld :

Bedrijfssectoren	Totaal bestand tewerkgesteld 31/12/70		Totaal bestand tewerkgesteld 1/4/86		Verschil - 01/12/70- 01/04/86	
					absoluut	%
1. Petroleumraffinaderijen	2.521	3,80 %	2.186	3,34 %	- 335	- 1,3 %
2. Petrochemie + chemie	6.811	10,40 %	10.922	16,73 %	+ 4.111	+ 60,3 %
3. Automobiëlbouw	11.537	17,50 %	13.438	20,58 %	+ 1.901	+ 16,5 %
4. Electriciteitsproductie	375	0,60 %	1.172	1,79 %	+ 797	+ 212,0 %
5. Houtverwerking + Voeding	148	0,20 %	92	0,14 %	- 56	- 37,8 %
6. Scheepsnieuwbouw + Baggerwerken	5.496	8,30 %	2.083	3,19 %	- 3.413	- 62,1 %
7. Scheepsherstelling + aanverwanten en toelieferingen	904	1,40 %	754	1,15 %	- 150	- 16,6 %
	2.697	4,10 %	3.666	5,61 %	+ 969	+ 35,9 %
HAVENINDUSTRIE	30.489	46,33 %	34.313	52,55 %	+ 3.824	+ 12,5 %
8. Havenarbeiders + aanverwanten	12.440	18,90 %	10.524	16,12 %	- 1.916	- 15,4 %
9. Opslag en distributiebedrijven	1.397	2,10 %	1.342	2,05 %	- 55	- 3,9 %
10. Vervoer (te land)	490	0,70 %	499	0,76 %	+ 9	+ 1,8 %
11. Stouwerijen (kaderpersoneel)	1.225	1,90 %	1.163	1,78 %	+ 840	+ 68,6 %
12. Goederenbehandelaars (kaderpersoneel)			902	1,38 %		
13. Wegers en meters	58	0,10 %	210	0,32 %	+ 152	+ 262,0 %
14. Zeereederijen (kaderpersoneel) Sleep- en bergingsbedrijven	816	1,30 %	1.635	2,54 %	+ 845	+ 103,5 %
15. Binnenvaartrederijen en aanverwanten			26	-		
16. Min. Openbare Werken	6.205	9,40 %	117	0,18 %	+ 323	+ 5,2 %
17. Min. Verkeerswezen			598	0,92 %		
18. N.M.B.S.	(3.426)	(5,20 %)	2.796	4,28 %		
19. Stad Antwerpen - Havenbedrijf	(319)	(0,48 %)	2.614	4,00 %		
20. Dokloodsen ("Brabo")			403	0,61 %		
VERVOER + GOEDERENBEHAND.	22.631	34,38 %	22.829	34,96 %	+ 198	+ 0,8 %
21. Scheepsagenturen en aanverwanten	7.221	10,90 %	3.262	5,00 %	- 2.151	- 29,8 %
22. Expediteurs en declaranten Import + Export			2.619	4,00 % (zie expediteurs)		
23. Shipchandlers (general ship- suppliers)	28	0,10 %	58	0,09 %	+ 30	+ 181,1 %
24. Binnenvaartbevrachters (zie scheepsag.)			159	0,25 %		
25. Banken	2.823	4,30 %	404	0,62 %	- 2.419	-
26. Douane	1.656	2,50 %	1.653	2,53 %	- 3	
HANDEL + DIENSTVERLENING	12.697	19,29 %	8.155	12,49 %	- 4.542	- 35,8 %
Totaal direct havengebonden werkgelegenheid	65.817	100,00 %	65.297	100,00 %	- 520	- 0,8 %
waarvan overheidsdiensten	7.592	11,50 %	7.778	11,91 %	+ 186	+ 2,4 %

Zwaartepunten in de huidige Antwerpse haventewerkstelling zijn dus (in dalende rangorde en met aandeel in totaal) : de automobiëlbouw (20,58 %); de goederenbehandeling (havenarbeiders, stouwerijen, naties, wegers en meters en aanverwanten) (19,60 %), de chemische nijverheid (16,73 %), de met zee- en landvervoer betrokken overheidsdiensten (12,52 %).

De verhoging van de werkgelegenheid in de bedrijfssector "Scheepsherstelling + aanverwanten en toeleveringen" is alleen te begrijpen als een vergroting van de activiteit "industriewerken" van de firma Mercantile-Beliard. Dit bedrijf voert, vanuit Antwerpen, belangrijke montage-opdrachten uit voor de petrochemische en bouwnijverheid doorheen België. Er is dus hier enige onduidelijkheid nopens het al dan niet "havengebonden" karakter van dit personeelsbestand. Bij dalende activiteit in de eigenlijke scheepsherstelling poogde de onderneming zoveel mogelijk scheepsherstellers te behouden door ze in te schakelen in vernoemd "industrie"-werk.

De splitsing van de havenbetrokken tewerkstelling in bedrijfssectoren geeft duidelijk de grote achteruitgang weer van de sector "Scheepsnieuwbouw" sinds 1970.

Er kan geopperd worden dat deze sector eigenlijk niet havengebonden is. Feit is dat hij in de praktijk wel opgenomen wordt b.v. telkens men de haven wil promoten bij de centrale overheid. Zo doen de Nationale Bank van België en de Rotterdamse havenbelangenbehartigers geregeld.

Door weglating van de "Scheepsnieuwbouw" verloopt de werkgelegenheid sinds 1970 te Antwerpen als volgt :

Havenfunctie	Totaal bestand tewerkgestelden		Verschil	
	31/12/1970	1/4/1986	Absoluut	in %
HAVENINDUSTRIE :	30.489	34.313	+ 3.824	+ 12,5 %
- Scheepsnieuwbouw	- 6.400	- 2.837	+ 3.563	
	24.089	31.476	+ 7.387	+ 30,7 %
TOTALE HAVEN- WERKGELEGENHEID	65.817	65.297	- 520	- 0,8 %
- Scheepsnieuwbouw	- 6.400	- 2.837	+ 3.563	
	59.417	62.460	+ 3.043	+ 5,1 %

De tewerkstelling in de havenindustrie stijgt in die voorwaarden van 1970 tot 1986 met 30,7 % i.p.v. 12,5 % en de totale havenwerkgelegenheid stijgt met 5,1 % i.p.v. met 0,8 % te dalen, maar zij zou dan wel in 1970 niet eens 60.000 man hebben bereikt terwijl toen reeds door de havenpromotors een minimum van 65.000 werd vooropgesteld!

Alleen de werkgelegenheid in overheidsdienst vertoonde stabiliteit gedurende de onderzochte periode.

1.6. Tewerkstelling volgens de dimensieklasse van de ondernemingen

Personeelsbestand per onderneming	Aantal ondernemingen	Tewerkstelling
< 5 personen	94	241
5 - 9	95	656
10 - 14	47	586
15 - 19	27	449
SUBTOTAAL < 20	263	57 %
		1.932
20 - 24	22	487
25 - 29	17	452
30 - 34	15	486
35 - 39	16	580
40 - 44	15	633
45 - 49	8	377
SUBTOTAAL < 50	93	20 %
		3.015
50 - 54	5	263
55 - 59	10	566
60 - 64	9	558
65 - 69	2	138
70 - 74	4	286
75 - 79	6	457
80 - 84	2	162
85 - 89	3	263
90 - 94	4	371
95 - 99	1	97
SUBTOTAAL < 100	46	10 %
		3.161
100 - 199	25	3.636
200 - 499	14	4.453
500 - 999	9	7.193
≥1.000	12	31.630
SUBTOTAAL	60	13 %
		46.912
ALGEMEEN TOTAAL	462	100 %
		65.297*

* inclusief CEPA-bestand aan dokwerkers.

De verhouding tussen het aantal tewerkgestelden en het aantal werkgevers levert een *rekenkundig* gemiddelde op van 142, hetgeen uiteraard beïnvloed wordt door de waargenomen uitersten.

De *mediaanwaarde* is echter terug te vinden bij 14, hetgeen erop wijst dat de havenwerkgelegenheid gekenmerkt wordt door een hoog aantal ondernemingen met geringe omvang onder het oogpunt van tewerkstelling enerzijds en een dertiental bedrijven die in de klasse van meer dan 1.000 werknemers voor-

komen en die voor de helft van de directe havenwerkgelegenheid zorgen. Drie-kwart van de ondernemingen (356) is goed voor slechts 7,5 % van de totale tewerkstelling en stelt individueel geen 50 man tewerk terwijl één industrie-reus meer dan 11.000 arbeiders telt.

Verder ziet men dat de grootste frequentie van het aantal ondernemingen voorkomt in de klassen onder 10 tewerkgestelden, gevolgd door deze van 10 tot 14 personen. Er werden zelfs 10 ondernemingen genoteerd met één loon-trekkende tewerkgestelde!

Bovendien dient eraan herinnerd dat éénmanszaken en zelfstandigen niet in de enquête werden opgenomen.

M.a.w. de kleine en middelgrote bedrijven zijn het meest voorkomende type van havenondernemerschap.

1.7. Tewerkstelling en aantal ondernemingen per bedrijfssector

Wanneer men het bestand direct havengebonden personen zet naast het aantal ondernemingen/diensten gerangschikt volgens bedrijfssectoren, stelt men onmiddellijk vast dat de sector "Handel en dienstverlening", met nagenoeg 60 % van het aantal ondernemingen slechts 12,5 % van de personen tewerkstelt terwijl de "Industrie" waar slechts 7,8 % van de ondernemingen te vinden zijn, 52,55 % van de directe haventewerkstelling verzekert!

TEWERKSTELLING EN AANTAL ONDERNEMINGEN PER BEDRIJFSSECTOR IN 1986				
Bedrijfssectoren	Aantal ondernemingen of diensten	Aantal tewerkgestelden	Gemiddeld aantal tewerkgestelden	
1. Petroleumraffinaderijen	5	2.186	437	
2. Petrochemie + chemie	17	10.922	642	
3. Automobiëlbouw	3	13.438	4.479	
4. Electriciteitsproductie	1	1.172	1.172	
5. Houtverwerking + Voeding	2	92	46	
6. Scheepsnicuwbouw + baggerwerken	5	2.837	567	
7. Scheepsherstelling (*) + aanverwanten en toeleveringen (**)	3	3.666	1.222	
HAVENINDUSTRIE	36 7,76 %	34.313 52,55 %	953	
8. Havenarbeiders + aanverwanten		10.524		
9. Opslag en distributiebedrijven	17	1.324	79	
10. Vervoer (te land)	14	499	36	
11. Stouwerijen (kaderpersoneel)	29	1.163	40	
12. Goederenbehandelaars (kaderpersoneel)	43	902	21	
13. Wegers en meters	3	210	70	
14. Zeereederijen (kaderpersoneel) Sleep- en bergingsbedrijven	32	1.635	51	
15. Binnenvaartrederijen en aanverwanten	4	26	6	
16. Min. Openbare Werken	2	117	59	

17. Min. Verkeerswezen	4	598	149
18. N.M.B.S.	1	2.796	2.796
19. Stad Antwerpen - Havenbedrijf	1	2.614	2.614
20. Dokloodsen ("Brabo")	1	403	403
VERVOER + GOEDERENBEHANDELING	156	33,62 %	22.829
			34,96 %
			144
21. Scheepsagenturen en aanverwanten	108	3.262	30
22. Expediteurs en declaranten incl. averij-commissarissen	126	2.616	21
23. Import + Export incl. shipchangers	8	58	7
24. Binnenvaartbevrachters	6	156	26
25. Banken	23	404	18
26. Douane	1	1.653	1.653
HANDEL + DIENSTVERLENING	272	58,62 %	8.155
			12,49 %
			30
TOTAAL	464	100,00 %	65.297
			100,00 %
			141

(*) de "erkende" scheepsherstellende uitbetaald door het "Nationaal Paritair Comité voor het Scheepsherstellingsbedrijf".

(**) de arbeiders werkzaam in de industrie-afdeling van de scheepsherstellende bedrijven (= 2.032 eenheden).

1.8. Structuur van de arbeidsvraag

Naar grootte van de tewerkstelling per onderneming is de arbeidsvraag in de Antwerpse havengebonden ondernemingen als volgt samengesteld :

aantal tewerkgestelden per onderneming	aantal ondernemingen	aantal tewerkgestelden	% van de totale tewerkstelling
≤ 5 personen	94	241	0,31 %
≤ 50 personen	356	4.947	7,58 %
≤ 100	402	8.108	12,42 %
> 100	61	46.912	71,84 %
> 500	21	38.823	59,46 %
> 1.000	12	31.630	48,44 %
> 10.000	1	11.408	17,47 %

Te Gent blijkt de arbeidsvraag in het havengebied als volgt gestructureerd :

aantal tewerkgestelden per onderneming	aantal ondernemingen	aantal tewerkgestelden	% van de totale tewerkstelling
≤ 5 personen	49	108	0,40 %
≤ 50 personen	191	2.996	12,16 %
≤ 100	205	3.936	15,97 %
> 100	41	20.703	84,02 %
> 500	5	13.116	53,23 %
> 1.000	2	10.798	43,80 %

De vergelijking wijst evident op de kleinere schaal waarin het havengebeuren zich te Gent afspeelt. K.M.O's (d.i. bedrijven die geen 50 personen tewerkstellen) staan in voor 7,89 % van de haventewerkstelling in Antwerpen; in Gent stellen ze 12,56 % havengebonden personen tewerk.

Naar grootte-orde van de werkgevende ondernemingen gerangschikt treden 21 bedrijven/diensten op die in de categorie van meer dan 500 voorkomen. In Gent b.v. zijn dat er maar vijf (11); in Terneuzen-West slechts één (Dow Chemical b.v.) (12).

	ANTWERPEN		
	<i>Arbeiders</i>	<i>Bedienden</i>	<i>Totaal</i>
1. General Motors	9.851	1.557	11.408
2. BASF	1.739	1.233	2.972
3. N.M.B.S.	2.004	742	2.746
4. Gemeentebestuur Antwerpen	1.254	1.360	2.614
5. Mercantile-Beliard	1.597	421	2.018
6. Ford Tractor Company	1.369	380	1.749
7. Douane	0	1.653	1.653
8. Scheepsherstellers	1.261	374	1.635
9. Bayer	873	706	1.579
10. EBES	0	1.172	1.172
11. Boelwerf	911	168	1.079
12. Petrochim	498	507	1.005
13. Esso Belgium	254	723	977
14. BP Chemicals	400	557	975
15. Degussa	597	374	971
16. Monsanto	463	440	903
17. SIPB	471	405	876
18. Dredging International	571	183	754
19. Linkeroever Bayer	402	190	592
20. CMB	4	584	588
21. Polysar Belgium	282	275	557
	24.801	14.022	38.823

Het bestand van 10.277 havenarbeiders opgegeven door de C.E.P.A. wordt hier buiten beschouwing gelaten omdat de C.E.P.A. weliswaar wedden uitkeert doch slechts als sociaal secretariaat van de werkgevers optreedt.

De "grote" Antwerpse havengebonden werkgevers nemen 60 % van de totale werkgelegenheid in de haven voor hun rekening :

11. N. DECORTE, *op. cit.*, p. 31.

12. *Havenschap kroniek*, maart 1988, p. 5.

	ARBEIDERS	BEDIENDEN	TOTAAL
(1) 21 "grote" werkgevers	24.801	14.022	38.823
(2) Havengebonden werkgelegenheid	39.613	25.684	65.297
(1) in % van (2)	62,61 %	54,59 %	59,46 %

De twee automobielconstructeurs (G.M. en Ford Tractor Cy) alleen nemen reeds één vijfde van de totale tewerkstelling voor hun rekening (in 3 fabrieken).

	ARBEIDERS	BEDIENDEN	TOTAAL
(1) Automobiellbouw	11.220	1.937	13.157
(2) Havengebonden werkgelegenheid	39.613	25.684	65.297
(1) in % van (2)	28,32 %	7,54 %	20,15 %

Deze sector stelt hoofdzakelijk arbeiders tewerk.

De grote ondernemingen in de bedrijfssector "chemische nijverheid" hebben een bijna even groot aandeel in de totale werkgelegenheid maar stellen in tegenstelling tot de automobielsector bijna evenveel personeel op maandloon als op dagloon tewerk.

	ARBEIDERS	BEDIENDEN	TOTAAL
(1) Chemische Nijverheid	5.979	5.428	11.407
(2) Havengebonden werkgelegenheid	39.613	25.684	65.297
(1) in % van (2)	15,09 %	21,13 %	17,47 %

Onder de "grote" werkgevers vinden wij ook drie essentiële overheidsdiensten : de N.M.B.S., de Stad Antwerpen en de Douane :

	ARBEIDERS	BEDIENDEN	TOTAAL
(1) Grote overheidsdiensten	3.258	3.755	7.013
(2) Havengebonden werkgelegenheid	39.613	25.684	65.297
(1) in % van (2)	8,22 %	14,62 %	10,74 %

De overheid werft relatief meer bedienden- en kaderpersoneel dan de secundaire sector.

Opmerkelijk vinden wij tussen de "grote" werkgevers van de haven reeds vier op de Linker Schelde-oever gevestigde bedrijven : BP Chemicals, Dredging International, Bayer (LO) en Polysar Belgium. Deze ondernemingen zijn goed voor zowat 4,4 % van de totale haventewerkstelling.

	ARBEIDERS	BEDIENDEN	TOTAAL
(1) "grote" werkgevers op L.O.	1.655	1.233	2.888
(2) Havengebonden werkgelegenheid	39.613	28.684	65.297
(1) in % van (2)	4,18 %	4,76 %	4,40 %

1.9. Vergelijking met Rotterdam

Dank zij de functionele omschrijving van de tewerkstelling die rechtstreeks aan de Antwerpse haven toerekenbaar is, kan voor de meeste bedrijfssectoren een vergelijking getrokken met de toestand in Rotterdam, waar het Gemeentelijk Havenbedrijf evenzeer in 1987 een onderzoek verrichtte naar de directe werkgelegenheid aan de Rijnmondhaven tijdens het jaar 1986.

VERGELIJKBAAR DIRECT HAVENGEBONDEN WERKGELEGENHEID IN 1986			
Bedrijfssectoren	Rotterdam (*)		Antwerpen
Petroleumraffinaderijen	5.204		2.186
Kunstmeststoffen en Chemische industrie	8.082		10.922
Scheepsnieuwbouw, - reparatie en - onderhoud	8.820		5.749
Automobiellbouw	--		13.438
Electriciteitsvoorziening	902		1.172
Houtverwerking + voeding	--		92
HAVENINDUSTRIE	23.008	42,57 %	33.559 52,60 %
Stuwadoors (alle overslag- en sjobedrijven)	11.412		12.552
Werkgevers- en werknemersorganisaties	145		247
Spoorwegen	956		2.796
Opslag en distributiebedrijven (vaste en vloeibare stoffen)	1.925		1.342
Hulpdiensten t.b.v. vervoer waaronder :	2.612		1.753
Baggerbedrijven		1.455 (**)	754 (***)
Bergings- en sleepbedrijven		800	596
Roeiers		367	403
Loods- en seindiensten	656		598
R.W.S./Openbare Werken	165		117
Gemeentelijke havendiensten	1.171		2.614
VERVOER + GOEDERENBEHANDELING	19.409	35,91 %	22.029 34,53 %
Cargadoors (scheepsagenten)	2.876		3.262
Expediteurs en declaranten	3.283		2.541
Overige tussenpersonen :	2.795		696
Banken, Import/export, binnenvaartvrachters, averij-commissarissen			
Shipchandlers	1.150		58
Douane	1.526		1.653
HANDEL + DIENSTVERLENING	11.630	21,51 %	8.210 12,87 %
Totaal van de hier weerhouden bedrijfssectoren	54.047	100,00 %	63.798 100,00 %
waarvan overheidsdiensten :	4.474	8,28 %	7.778 12,19 %

(*) *Bron* : Door het Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam bewerkte gegevens van "Bedrijven Register Zuid-Holland" (enquête gehouden in 1987)

(**) = zes onafhankelijke bedrijven in "Sleepvaartcentrale".

(***) Baggerondernemingen werden in deze enquête gevoegd bij "scheepsnieuwbouw" (=Havenindustrie) maar werden in deze tabel gebracht onder "Vervoer en Goederenbehandeling" omwille van de vergelijkbaarheid.

De vergelijking wordt in tabel hierboven slechts voor vergelijkbare bestanden doorgetrokken (de zeelieden ter koopvaardij en wegvoerders, die in Rotterdam bij de direct havengebonden werkgelegenheid worden toegerekend, zijn hier dus *niet* mee opgenomen).

Trekt men van de werkgelegenheid te Antwerpen de tewerkgestelden in de automobiellbouw af (deze bedrijfssector is te Rotterdam niet aanwezig), dan staan voor 54.047 tewerkgestelden te Rotterdam slechts 49.851 personen te Antwerpen. Het verschil - zowat 4.200 personen - ligt in de functie "Handel en Dienstverlening". Te Rotterdam heeft de tertiaire sector, te Antwerpen de secundaire sector, het relatief overwicht.

Een en ander wijst op de grotere rol van de nijverheid in België maar wellicht ook op het feit dat een deel van de havengebonden tertiaire sector (met name het verzekeringswezen en de vervoersbevrachting zich ook in het nabije Brussel gevestigd hebben).

De onvermijdelijke ongelijke verdeling in bedrijfssectoren tussen beide havens kan wellicht met volgende samenvoegingen weggewerkt worden :

	<i>Rotterdam</i>	<i>Antwerpen</i>
goederenoverslag	11.557	12.799
goederenopslag	1.925	1.342
tussenpersonen	8.954	6.499
openbare diensten (exclusief "roeiers", resp. "Brabo")	4.474	7.778
havenindustrie	23.008	33.559
overige directe havenwerkgelegenheid (hulpdiensten aan vervoer)	7.163 (*)	3.320
	<hr/>	<hr/>
	57.081	65.297

(*) Exclusief dus 10.157 zeevarenden en 4.660 wegvoerders.

Evenwel dient onderstreept dat slechts 48.043 personen werkzaam waren in het beheersgebied van het Havenbedrijf Rotterdam.

Bij het hanteren van deze meer ruimtelijke invalshoek scoort Antwerpen nog steeds met 65.297 personen omdat nagenoeg de totaliteit van de havengebonden werkgelegenheid hier wél binnen het haven- en gemeentelijk grondgebied gevestigd is.

De opsplitsing per bedrijfssector toont evenwel dat voor de goederenoverslag en voor de havengebonden overheidsdiensten en de industrie - de meest uitgesproken havenfuncties - Antwerpen duidelijk meer arbeidsintensief is.

2. DE RELATIE WONEN-WERKEN IN HET ANTWERPSE HAVEN- GEBIED

2.1. Geografische spreiding van de woonplaats der havengebonden tewerkgestelden in 1970 en in 1986

De spreiding van de woonplaats van het totaal bestand personen tewerkgesteld in direct havengebonden bedrijven van het Antwerpse havengebied evolueerde tussen 1970 en 1986 als volgt in de voornaamste bestuurlijke entiteiten :

2.1.1. Totaal bestand tewerkgestelden

WOONPLAATS	31/12/1970	%	1/4/1986	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	15.960	24,34	8.903	13,73
Antwerpen fusiegemeente (1986)	38.195	58,25	26.867	41,43
Arr. Antwerpen	53.954	82,29	47.702	73,58
Arr. Mechelen	2.748	4,19	3.292	5,08
Arr. Turnhout	1.799	2,74	2.687	4,14
Prov. Antwerpen	58.501	89,22	53.681	82,80
Arr. Sint-Niklaas	5.404	8,24	7.687	11,85
Overige arrondissementen	1.662	2,53	3.460	5,34
Het Rijk	65.567	100,00	64.828	100,00
Buitenland	250		470	

Voor de *stad Antwerpen vóór 1970* is er een netto teruglopen van het havengebonden werknemersbestand met 4.637 eenheden, hetzij -29,0 %.

In de *fusiegemeente Antwerpen* is er een netto teruglopen met 8.903 eenheden, hetzij -23,36 %.

In de eigenlijke "Havenzone" (= de ganse haven, incl. de "Luchtbal", Berendrecht en Zandvliet, excl. het "Eilandje") wonen 1.787 havengebonden tewerkgestelden (652 bedienden en 1.135 arbeiders). De helft hiervan is werkzaam in de Industrie.

In de 39 gemeenten die de Antwerpse "*Standard Metropolitan Labour Area*" (S.M.L.A.) vormen - d.i. het stedelijk leefcomplex van de arbeidsmarkt, gedefinieerd door o.m. H. VAN DER HAEGEN als het gebied waarin tenminste 15 % van de actieve bevolking naar de agglomeratie pendelt (13) - woont 83 % van het totaal bestand direct havengebonden tewerkgestelden, te weten : 54.190 personen (32.564 arbeiders + 21.621 bedienden) (zie kaart blz. 246). Het *arrondissement Antwerpen* verliest netto 4.246 tewerkgestelden in de haven, hetzij -7,9 %.

De gezamenlijke *Nederlandstalige arrondissementen* (exclusief Brussel-hoofdstad) "wonen" netto 4.714 eenheden.

13. H. VAN DER HAEGEN et al., *De ruimtelijke organisatie van de steden*, in : *De Belgische Stad van vandaag : waarheen?*, Brussel, Gemeentekrediet, 1985, blz. 153-164.

De *Franstalige arrondissementen* tellen 74 eenheden meer. Het bestand aldaar gevestigde havengebonden werknemers is bijna verdrievoudigd.

Tenslotte verdubbelt nagenoeg het aantal havengebonden werknemers dat in Nederland woonachtig is (+220). Eén kwart van deze forensers woont in een aan de grens palende gemeente.

In het arrondissement Antwerpen woont thans nog 73 % van het havengebonden bestand; in 1970 was dat nog 82 %. Voor de provincie Antwerpen is dit thans 82 % tegenover 89 % in 1970. Het tewerkstellingseffect van de Antwerpse haven, dat 15 jaar geleden slechts 1 op 10 van 's Rijks gemeenten betrof, reikt zich thans uit tot zowat 1 op 6 gemeenten.

Het uitzwermen van 6.252 personen werkzaam in havengebonden ondernemingen uit het arrondissement Antwerpen geschiedde naar perifere arrondissementen en wel in volgende rangorde :

- Sint-Niklaas : 2.283 personen, hetzij 36,5 %
- Turnhout : 888 personen, hetzij 14,2 %
- Mechelen : 544 personen, hetzij 8,7 %
- Gent : 343 personen, hetzij 5,6 %
- Dendermonde : 239 personen, hetzij 3,9 %
- Halle-Vilvoorde: 202 personen, hetzij 3,2 %
- Leuven : 210 personen, hetzij 3,3 %
- Kortrijk : 199 personen, hetzij 3,1 %
- Hasselt : 97 personen, hetzij 1,5 %

Onderverdeeld volgens het *arbeidsstatuut*, is de evolutie van de woonspreiding de volgende :

2.1.1.1. Bestand arbeiders

WOONPLAATS	31/12/1970	%	1/4/86	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	7.662	20,92	5.283	13,44
Antwerpen fusiegemeente (1986)	19.551	53,39	15.800	40,20
Arr. Antwerpen	28.728	78,46	27.950	71,11
Arr. Mechelen	1.665	4,55	2.199	5,60
Arr. Turnhout	1.195	3,26	2.075	5,28
Prov. Antwerpen	31.588	86,27	32.224	82,00
Arr. Sint-Niklaas	4.186	11,43	5.405	13,75
Overige Belgische arrondissementen	842	2,30	1.672	4,25
Het rijk	36.616	100,00	39.301	100,00
Buitenland	151		311	

2.1.1.2. Bestand bedienden

WOONPLAATS	31/12/1970	%	1/4/86	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	8.298	28,66	3.620	14,18
Antwerpen fusiegemeente (1986)	18.644	64,39	11.067	43,35
Arr. Antwerpen	25.226	87,13	19.752	77,37
Arr. Mechelen	1.085	3,74	1.093	4,28
Arr. Turnhout	604	2,08	612	2,39
Prov. Antwerpen	26.915	92,96	21.457	84,05
Arr. sint-Niklaas	1.217	4,20	2.282	8,93
Overige Belgische arrondissementen	829	2,86	1.787	7,00
Het rijk	28.951	100,00	25.526	100,00
Buitenland	99		159	

Het totaal bestandsverlies aan haventewerkgestelden woonachtig zowel in de Stad van 1970 als in de huidige fusiegemeente Antwerpen is voor twee derden te zoeken bij het personeel met bediendenstatuut.

Voor het arrondissement Antwerpen is dit zelfs voor 87,5 % aan deze categorie te wijten.

Daarentegen, is het stijgend aandeel van alle overige arrondissementen in de werkgelegenheid aan de Antwerpse haven in merendeel te danken aan een vermeerdering van het aantal personen met arbeidersstatuut.

M.a.w., de afslanking van het aantal tewerkgestelden met het hoogst sociaal statuut wordt hoofdzakelijk geleden door het Antwerps stadsgewest.

Onderverdeeld in de drie *havenfuncties*, is de evolutie van de woonspreiding de volgende :

2.1.2. Industrie

WOONPLAATS	31/12/1970	%	1/4/86	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	5.153	17,02	3.415	10,05
Antwerpen fusiegemeente (1986)	15.777	52,11	12.079	35,58
Arr. Antwerpen	23.964	79,15	24.038	70,80
Arr. Mechelen	1.524	5,03	2.066	6,08
Arr. Turnhout	1.128	3,72	1.715	5,05
Prov. Antwerpen	26.616	87,91	27.819	81,94
Arr. Sint-Niklaas	2.826	9,33	4.764	14,03
Overige arrondissementen	836	2,75	1.369	4,03
Het Rijk	30.278	100,00	33.952	100,00
Buitenland	211		361	

2.1.3. Vervoer + Goederenbehandeling

WOONPLAATS	31/12/1970	%	4/1/86	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	7.468	33,04	4.190	18,43
Antwerpen fusiegemeente (1986)	14.105	62,40	10.641	46,80
Arr. Antwerpen	18.784	83,10	17.048	74,98
Arr. Mechelen	815	3,60	903	3,97
Arr. Turnhout	407	1,80	751	3,30
Prov. Antwerpen	20.006	88,50	18.702	82,26
Arr. Sint-Niklaas	1.975	8,74	2.480	10,91
Overige arrondissementen	650	2,87	1.555	6,84
Het Rijk	22.604	100,00	22.737	100,00
Buitenland	27		93	

2.1.4. Handel + Dienstverlening

WOONPLAATS	31/12/1970	%	1/4/86	%
Antwerpen (stad vóór 1970)	3.327	26,23	1.298	15,95
Antwerpen fusiegemeente	8.313	65,53	4.147	50,95
Arr. Antwerpen	11.211	88,38	6.616	81,29
Arr. Mechelen	419	3,30	323	3,97
Arr. Turnhout	279	2,20	221	2,71
Prov. Antwerpen	11.909	93,88	7.160	87,97
Arr. Sint-Niklaas	602	4,75	443	5,44
Overige arrondissementen	66	0,52	536	6,58
Het Rijk	12.685	100,00	8.139	100,00
Buitenland	12		16	

2.1.5. Balans van de geografische spreiding der woonplaats per functie tussen 1970 en 1986

Op een tijdsverloop van 15 jaren (1970-1986) geeft de balans van de direct havengebonden tewerkstelling gespreid naar hun woonarrondissement, volgend beeld :

	Totaal Bestand	Industrie	Vervoer + Goederenbehandeling	Handel + Dienstverlening
Arr. Antwerpen	- 6.252	+ 74	- 1.736	- 4.595
Arr. Mechelen	+ 544	+ 542	+ 88	- 96
Arr. Turnhout	+ 873	+ 587	+ 344	- 58
Prov. Antwerpen	- 4.820	+ 1.203	- 1.304	- 4.749
Arr. St.-Niklaas	+ 2.284	+ 1.938	+ 505	- 159
Overige Vlaamse arr.	+ 1.722	+ 465	+ 1.308	- 51
Waalse arr.	+ 74	+ 40	+ 21	+ 13
Het Rijk	- 740	+ 3.674	+ 132	- 4.546
Buitenland	+ 220	+ 150	+ 66	+ 4
ALLE REGIO'S	- 520	+ 3.824	+ 198	- 4.542

De in tabel 1.2. vastgestelde verschuivingen van de tewerkstelling naar de hoofd-havenfuncties blijken ongelijkmatig verdeeld wanneer men de *woonregio* nagaat van de desbetreffende werkzame personen.

Het verlies aan personen werkzaam in de functie "Handel + Dienstverlening" treft essentieel bewoners van het arrondissement Antwerpen.

De functie "Handel + Dienstverlening" kent een absolute afvloeiing van zowat 4.500 personen die essentieel het arrondissement Antwerpen treft.

In de functie "Vervoer + Goederenbehandeling" zijn de verschuivingen in het woongebied duidelijker aan te wijzen omdat het totaal bestand van de werkzamen in de havenfunctie nagenoeg constant bleef van 1970 tot 1986 (+ 198 eenheden).

Het arrondissement Antwerpen verliest 1.736 van deze personen terwijl 2.245 personen meer nu woonachtig zijn in al de overige nederlandstalige arrondissementen. Deze grotere woon-mobiliteit wijst wellicht op een hogere graad van integratie van de ondernemingen in deze sector, waardoor personen weliswaar door een te Antwerpen gevestigde onderneming worden bezoldigd, maar hun activiteit ver van Antwerpen uitoefenen.

Het arrondissement Antwerpen is *niet* de woonplaats van de fors gestegen (+ 3.824) tewerkstelling in de "Industrie". Personen werkzaam in deze functie wonen liever in alle overige arrondissementen, met als uitblinkers : Sint-Niklaas (+ 1.938), Turnhout (+ 587) en Mechelen (+ 542). Ook hier is het

	Totaal Bestand	Industrie	Vervoer + Goederenbehandeling	Handel + Dienstverlening
Antwerpen (stad vóór 1970)	- 7.057	- 1.738	- 3.278	- 1.929
Antwerpen fusiegemeente 1986	- 11.328	- 3.698	- 3.464	- 4.166
Antwerpse agglomeratie (1)	- 10.898	- 3.047	- 3.242	- 4.609
Metropolitane zone (2)	- 9.924	- 2.359	- 2.894	- 4.571
Sub-urbane zone (3)	+ 1.840	+ 1.378	+ 513	- 42
Rurale zone (4)	- 1.798	+ 1.083	+ 648	+ 67
Rupelstreek (5)	- 68	- 20	-	- 48
Arrt. Antwerpen	- 6.254	+ 74	- 1.736	- 4.542

(1) = de traditionele definitie, ook door het N.I.S. gebruikt, zijnde : de fusie-stad Antwerpen + Mortsel + Brasschaat + Burcht + Edegem + Schoten + Zwijndrecht.

(2) = de Antwerpse agglomeratie + Hemiksem + Hoevenen + Stabroek.

(3) = Aartselaar + Boechout + Borsbeek + Hove + Kapellen + Kontich + Lint + Ranst + Schilde + 's Gravenwezel + St.-Job + Vremde + Waarloos + Wijnegem + Wommelgem.

(4) = Brecht + Brochem + Emblem + Essen + Halle + Kalmthout + Loenhout + Massenhoven + Oelegem + Oostmalle + Pulderbos + Pulle + St.-Lenaerts + Viersel + Westmalle + Wuustwezel + Zandhoven + Zoersel.

(5) = Boom + Niel + Reet + Rumst + Schelle + Terhagen.

deficiet essentieel te lokaliseren in Antwerpen fusiestad (- 3.698) (waarvan 1.738 in de Stad van 1970). Ook voor middenhoge en lage inkomen-trekkers blijkt Antwerpen onaantrekkelijk te zijn geworden.

De evolutie van de woonplaats van de tewerkgestelden in de drie havenfuncties kan binnen het arrondissement Antwerpen nog nader gespecificeerd worden, wanneer men de socio-geografische zones van dit arrondissement onderscheidt (zie tabel vorige blz.).

Op 4.542 personen die uit de functie "Handel en Dienstverlening" "verdwijnen", woonden er 4.166 (91 %) in de fusiestad Antwerpen (42 % in Antwerpenstad 1970). Doch ook de sub-urbane zone lijdt verlies zoals trouwens alle overige zones in het Rijk, de franstalige arrondissementen uitgezonderd (= het wegebben van het verzekeringswezen uit Antwerpen naar de hoofdstad?).

Antwerpen fusiegemeente lijdt een verlies van 3.464 personen werkzaam in de functie "Vervoer en Goederenbehandeling" doch voor het arrondissement is deze afvloeiing gecompenseerd door een aangroei van 1.161 personen die in minder verstedelijkte zones zijn gaan werken. Doch de meerderheid (2.266) woont thans zoals gezegd buiten het arrondissement Antwerpen, in de perifere nederlandstalige arrondissementen (incl. Brussel-Hoofdstad).

Voor de functie "Industrie" tenslotte bleef het aantal tewerkgestelden woonachtig in het arrondissement Antwerpen zogoed als constant (+ 74). Toch zijn hier ook belangrijke verschuivingen vast te stellen wanneer men de woonregio nader bepaalt.

Verliest de fusiegemeente Antwerpen 3.698 eenheden, zo is dit slechts 3.047 eenheden in de "Antwerpse agglomeratie" en slechts 2.752 in de "Metropolitane zone". Dit laatste cijfer is zo goed als opgeslorpt bij totaaltelling van de stijgingen in de "Sub-urbane zone" en in de "Rurale zone". M.a.w. meer dan voor de functies "Vervoer" en "Handel" zijn de minder verstedelijkte zones van het arrondissement erg in trek bij de tewerkgestelden in de havenindustrie. Ook voor deze personen, die gemiddeld lagere inkomens hebben dan in de twee andere functies is het wonen in de fusie-stad Antwerpen onaantrekkelijk geworden.

2.1.6. Forensen-woonzone van de tewerkgestelden in de havenbedrijven op de Linker Schelde-oever

Zoals eerder gezegd, steeg de havengebonden werkgelegenheid op de Linker Schelde-oever tussen 1970 en 1986 van 1.766 naar 4.824 eenheden (zie bijlage E).

Was in 1971 85 % of 1.492 personen van het totaal bestand havengebonden tewerkgestelden werkzaam op L.O. nog woonachtig in het arrondissement Antwerpen, is dit aantal ondertussen met de helft gestegen tot 2.240 maar vormt nu maar 46 % van het totaal bestand dat in de haven van de Linkeroever werkzaam is (788 arbeiders en 1.452 bedienden).

Nagenoeg de helft hiervan woont in de fusiegemeente Antwerpen welke, met andere woorden, één vierde verschaft van de havengebonden werkgelegenheid op de Linker-oever. Er dient aangestipt dat 424 van deze "Antwerpenaren" of 9 % van het totaal, in feite in de wijk Antwerpen Linker-oever wonen (216 arbeiders en 208 bedienden).

Daarentegen wonen 2.015 personen werkzaam in L.O. havengebied - of 42 % van het totaal aldaar havengebonden werknemers - in het arrondissement Sint-Niklaas. Dit is zowat 4,5 maal meer dan in 1970.

In de fusiegemeente Beveren wonen 3.105 havengebonden tewerkgestelden. Slechts 969 hiervan werken op Linker-oever, terwijl 2.136 "Bevenaars" dagelijks naar de haven van de Rechteroever pendelen.

Omgekeerd, zijn 1.045 personen, havengebonden werkzaam op de Linker-oever, woonachtig in de fusiegemeente Antwerpen. Het aantal tewerkgestelden wonende in de provincies Oost- en West-Vlaanderen en werkende in de haven op de L.O. is insgelijks met 4,5 vermenigvuldigd.

Ook vanuit niet aanpalende regio's wordt door de havengebonden ondernemingen gelegen in de haven van de Linker Schelde-oever werknemers aangeworven.

Buiten de hierboven vernoemde arrondissementen komen nog in aanmerking : het arrondissement Turnhout (85 personen) en de streek van Lier en omgeving (48 personen).

Samenvattend, recruterende de havengebonden bedrijven op de Linker Schelde-oever hun tewerkgestelden in volgende bestuurlijke entiteiten :

	arbeiders	bedienden	totaal	%
Arr. Antwerpen (Rechter-oever)	572	1.244	1.816	37,6
Arr. Sint-Niklaas (excl. Beveren)	568	478	1.046	21,6
Gemeente Beveren	537	432	969	20,0
Antwerpen fusiegemeente (*)	173	448	621	12,8
Arr. Antwerpen (Linker-oever)	216	208	424	8,8
Prov. Oost-Vlaanderen				
(excl. arr. St.-Niklaas) + West-Vlaanderen	181	262	443	9,2
Arr. Turnhout	12	73	85	1,8
Streek Lier	17	31	48	1,8
	2.064	2.760	4.831	100 %

(*) begrepen in Arr. Antwerpen (Rechter oever)

M.a.w. 2.373 personen of 50 % van het bestand, tewerkgesteld in de havengebonden ondernemingen op de Linker Schelde-oever, wonen in het arrondissement Antwerpen; 1.949 personen of 40,4 % wonen op de rechteroever. Dit is nagenoeg evenzoveel als in het arrondissement Sint-Niklaas : 2.015 personen of 41,6 %. Dit laatste bestand is gelijkmatig verdeeld tussen de fusiegemeente Beveren en de rest van het arrondissement Sint-Niklaas.

2.1.7. Schelde-overschrijdend woon-werk pendelverkeer

Gezien de ligging van havengebonden ondernemingen op beide Schelde-oevers, ontstaan uiteraard belangrijke woon-werk pendelstromen via de bestaande oeververbindingen.

In de gegeven toestand van het plaatselijk openbaar vervoer, moet men er vanuitgaan dat het hier hoofdzakelijk gaat om het gebruik van beide voertuigentunnels (Kennedy-tunnel en Imalso-tunnel).

Vanuit de Rechter-oever pendelen dagelijks naar havengebonden ondernemingen van de Linker-oever 1.949 personen (601 arbeiders en 1.348 bedienden). Omgekeerd steken dagelijks 9.267 personen (6.486 arbeiders en 2.781 bedienden) de Schelde over om in havengebonden bedrijven op de Rechter-oever te werken (zie berekening in bijlage F).

Opmerkelijk is wel de verhouding arbeiders/bedienden.

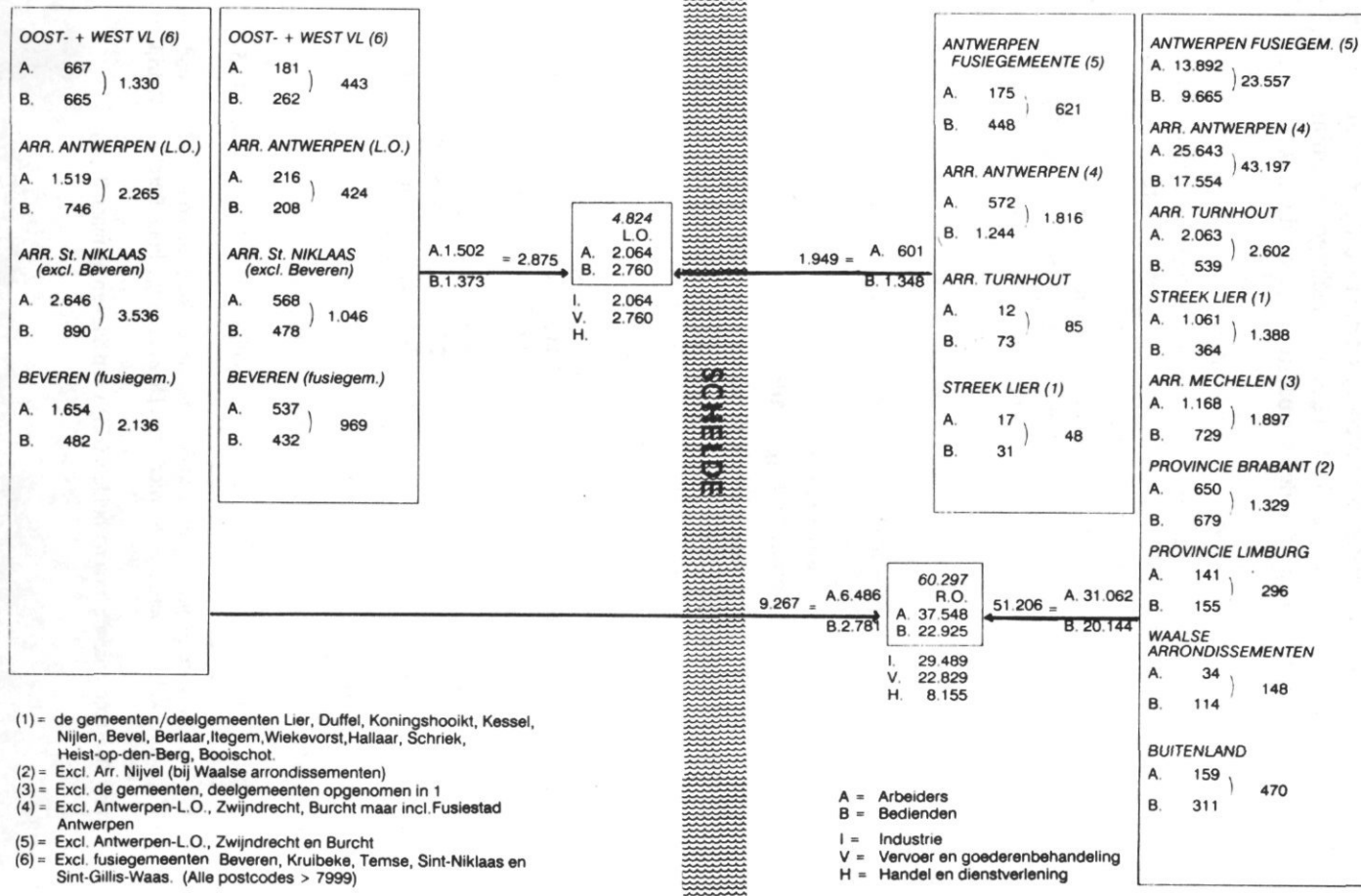
De eerste vormen niet eens één derde in de richting rechter-linker-oever terwijl in de andere richting zij 70 % vormen van de "tunnelpendelaars" (trein en auto).

Twee redenen wellicht kunnen hiervoor aangehaald worden :

- ten eerste de bedrijven op de Linker-oever ressorteren hoofdzakelijk onder de chemische nijverheid die meestal personen op maandloon inzet;
- ten tweede duidt deze proportie op een traditionele lagere beroepskwalificatie van de actieve bevolking van het Waasland.

Het schema hier tegenover geeft een samenvatting van de voornaamste Schelde-overschrijdende pendelstromen.

WOON-WERK PENDELSTROMEN VAN DE DIRECT HAVENGEBONDEN TEWERKGESTELDEN TUSSEN BEIDE SCHELDE-OEVERS.

- (1) = de gemeenten/deelgemeenten Lier, Duffel, Koningshooikt, Kessel, Nijlen, Bevel, Bertlaar, Itegem, Wiekevorst, Hallaar, Schriek, Heist-op-den-Berg, Booischot.
- (2) = Excl. Arr. Nijvel (bij Waalse arrondissementen)
- (3) = Excl. de gemeenten, deelgemeenten opgenomen in 1
- (4) = Excl. Antwerpen-L.O., Zwijndrecht, Burcht maar incl. Fusiestad Antwerpen
- (5) = Excl. Antwerpen-L.O., Zwijndrecht en Burcht
- (6) = Excl. fusiegemeenten Beveren, Kruikebe, Temse, Sint-Niklaas en Sint-Gillis-Waas. (Alle postcodes > 7999)

A = Arbeiders
 B = Bedienden
 I = Industrie
 V = Vervoer en goederenbehandeling
 H = Handel en dienstverlening

Hieruit is af te leiden dat de havenactiviteiten op de *Rechter*-oever aan de Waaslanders (en aan verder westwaarts woonachtige "Vlamingen") 3,2 maal werkgelegenheid bieden dan de havenactiviteiten op de *Linker*-oever.

2.1.8. Evolutie van het woongebied per bedrijfssector

Voor een bedrijfssector (Havenarbeiders + aanverwanten) en één bedrijfstak (scheepsherstellers) konden de gegevens van de enquête vergeleken worden met oudere vergelijkbare gegevens (*)

Voor het bestand *erkende havenarbeiders* daalde het aandeel woonachtig in de Stad van 1970 tot op nagenoeg één derde van het bestand van 1949.

Opmerkelijk blijft het aandeel van de randgemeenten (= de gefuseerde gemeenten + Stabroek + Hoevenen) zo goed als constant sinds 1949. Het aandeel van de overige gemeenten van het arr. Antwerpen verviervoudigde terwijl dat van het arr. Sint-Niklaas met 60 % klom.

Drie-kwart van de havenarbeiders wonen nog in het arr. Antwerpen (tegen 82 % in 1949).

In het arr. Mechelen woont thans nog maar één derde van de havenarbeiders die men er in 1949 noteerde, terwijl in alle vorige regio's het aandeel steeg. De genoteerde verschuivingen zijn vooral vanaf 1970 merkbaar.

EVOLUTIE VAN HET WOONGEBIED DER ERKENDE HAVENARBEIDERS

	Op 31/12/49		Op 31/12/61		Op 31/12/70		Op 1/4/86	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Antwerpen Stad (1970) (*)	5.209	41,0	5.119	34,7	3.266	26,7	1.600	15,2
Randgemeenten (**)	4.258	33,5	4.707	31,9	4.123	33,6	3.286	31,2
Overige gemeenten van het arr. Antwerpen	955	7,5	2.376	16,1	2.539	20,8	3.050	29,0
Arr. Antwerpen	10.422	82,0	12.202	82,7	9.928	81,1	7.936	75,4
Arr. Sint-Niklaas	1.163	9,2	1.645	11,2	1.656	13,5	1.575	15,0
Arr. Mechelen	766	6,0	541	3,7	366	3,0	281	2,7
Arr. Turnhout	170	1,3	202	1,5	176	1,4	345	3,3
Elders (inbegrepen Nederland)	198	1,5	118	0,9	126	1,0	387	3,7
Totaal	12.719	100,0	14.708	100,0	12.252	100,0	10.524	100,0

(*) Het gemeentelijk grondgebied op de respectievelijke data. Voor 1986 : de stad van 1970.

(**) Stabroek, Hoevenen, Ekeren, Merksem, Deurne, Borgerhout, Berchem, Wilrijk en Hoboken.

Bron : Bestand erkende havenarbeiders CEPA (op dag- en op maandloon)

In het bestand *erkende sloopsherstellers* (d.i. de "losse" arbeiders ressorterend onder het "Nationaal Paritair Comité voor het Sloopsherstellersbedrijf") woont nog geen 17 % in de Stad van 1970. In 1949 was dit 40 % en in 1970 nog 20 %.

Het aandeel dat in de huidige fusie-Stad woont blijft in verhouding constant terwijl het aandeel van de overige gemeenten van het arrondissement Antwerpen verdrievoudigd is.

In tegenstelling met de havenarbeiders daalde ook het aantal sloopsherstellers dat in het arrondissement Sint-Niklaas woonachtig is.

Het arrondissement Antwerpen blijkt dus nog steeds 87 % van de sloopsherstellers te leveren, nagenoeg de toestand van 1949.

EVOLUTIE VAN HET WOONGEBIED DER ERKENDE SLOOPSHERSTELLERS

	Op 29/11/49		Op 31/12/61		Op 31/12/70		Op 1/4/86	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Antwerpen Stad (1970) (*)	1.743	40,0	1.399	35,6	807	30,0	276	16,9
Randgemeenten (**)	1.720	39,4	1.510	38,4	1.114	41,9	593	36,3
Overige gemeenten van het arr. Antwerpen	513	11,8	754	19,2	595	22,0	551	35,7
Arr. Antwerpen	3.976	91,2	3.663	93,2	2.516	93,3	1.420	86,8
Arr. Sint-Niklaas	237	5,4	170	4,3	133	5,0	162	9,9
Arr. Mechelen	120	2,8	86	2,2	41	1,5	26	1,6
Arr. Turnhout	25	0,6	11	0,3	6	0,2	7	0,4
Elders (inbegrepen Nederland)	5	-	-	-	1	-	20	1,2
Totaal bestand	4.363	100,0	3.930	100,0	2.697	100,0	1.635	100,0

(*) Het gemeentelijk grondgebied op de respectievelijke data. Voor 1986 : de stad van 1970.

(**) Stabroek, Hoevenen, Ekeren, Merksem, Deurne, Borgerhout, Berchem, Wilrijk en Hoboken.

Bron : Bestand erkende sloopsherstellers "Federatie der Sloopsherstellers van Antwerpen".

2.2. Haventewerkstelling en lokale beroepsbevolking

Naast het woonpatroon van de werkgelegenheid is de verhouding van dit bestand t.a.v. de lokale actieve bevolking een belangrijk socio-geografisch gegeven. De evolutie van deze verhouding tussen 1970 en 1986 kan voor de voornaamste *woonregio's* als volgt samengevat worden :

EVOLUTIE VAN DE VERHOUDING VAN DE DIRECT HAVENGEBONDEN TEWERKSTELLING TOT DE ACTIEVE BEVOLKING

Woonregio (Administratieve indeling)	Totale havenge- bonden tewerkstelling		Totale beroepsbe- volking (***)			A : B	
	31/12/70 A	1/4/86	31/12/70	1/3/81 B	verschil in %	Enquête van 1970	Enquête van 1986
Antwerpen Stad (1970)	15.960	8.903	91.659	74.724	- 18,49 %	17,41 %	11,91 %
Arr. Antwerpen	53.956	47.702	351.151	373.385	+ 6,33 %	15,36 %	12,78 %
Arr. Mechelen	2.748	3.292	104.451	118.069	+ 13,03 %	2,63 %	2,79 %
Arr. Turnhout	1.799	2.687	119.161	152.601	+ 28,06 %	1,50 %	1,76 %
Prov. Antwerpen	58.503	53.681	574.769	644.055	+ 12,05 %	10,18 %	8,33 %
Arr St.-Niklaas	5.404	7.687	79.003	85.252	+ 7,52 %	6,81 %	9,02 %
HET RIJK	65.567	65.828	3.637.818	3.971.843 (*)	+ 9,18 %	1,81 %	1,64 %
				2.661.999 (**)			2,45 %
Woonregio (geografische indeling)							
Antwerpse aggl. (1)	45.264	34.367	260.326	257.083	- 1,24 %	17,38 %	13,37 %
Metropolitane zone (2)	46.644	36.821	267.721	267.841	+ 0,04 %	17,42 %	13,75 %
Suburbane zone (3)	3.920	5.760	36.444	47.691	+ 30,86 %	10,75 %	12,08 %
Rupelstreek (5)	1.222	1.154	18.745	17.692	- 5,61 %	6,51 %	6,52 %
Rurale zone (4)	2.186	3.966	26.925	38.791	+ 44,07 %	8,05 %	10,22 %

(*) = alle Belgische gemeenten.

(**) = gemeenten waar personen wonen die in de haven zijn tewerkgesteld.

(***) = Bron : NIS, Volks- en Woningtelling op datum (Tabel 0051 AT). De haventewerkstelling op 1/4/1986 werd vergeleken met het laatst beschikbaar gegeven over beroepsbevolking t.w. de cijfers van de volkstelling van 1981. Evenwel blijkt uit steekproeven (o.m. DECORTE, p. 16) dat zich in de bevolkingsaantallen per 1 januari 1986 zich geen grote wijzigingen hebben voorgedaan, hetgeen laat vermoeden dat er zich evenmin spectaculaire verschuivingen onder structureel oogpunt manifesteerden. (= Werkende - Niet werkende).

(1) (2) (3) (4) en (5) : voor definitie : zie blz. 235.

De Antwerpse haventewerkstelling die tussen 1970 en 1986 zogoed als constant bleef in haar totaliteit, is gedaald van 1,80 % tot 1,63 % van 's Rijks totale beroepsbevolking, dat inmiddels met 334.025 steeg.

Het verlies is essentieel te zoeken in de metropolitane zone (- 3,67 %) terwijl de Rupelstreek geen verschuiving kende. Het aandeel van de havengebonden werkgelegenheid steeg daarentegen in de rurale zone (+ 2,06 %)

De minder verstedelijkte zones kenden nochtans een met gemiddeld 36,47 % gestegen werkende beroepsbevolking.

M.a.w. het uitwijken van personen werkzaam in de haven naar de meer landelijke woonzones heeft er aldaar de betrokkenheid met de haven vergroot terwijl dit omgekeerd waar is voor de Antwerpse agglomeratie (en de Metropolitane zone).

Bij verminderde beroepsbevolking in de Rupelstreek betekent het constant gebleven bestand van personen tewerkgesteld in de haven, per saldo, een grotere havengebondenheid van de lokale actieve bevolking.

Hieronder gaat een rangschikking van de belangrijkste woongemeenten resp. deelgemeenten in dalende volgorde van hun relatief aandeel van de haventewerkstelling in de lokale totale beroepsbevolking (1986).

Woongemeenten	direct havengebonden tewerkgestelden		in % van de totale beroepsbevolking	
	31/12/70	1/4/86	32/12/70	1/4/86
Stabroek + Hoevenen	857	2.010	27,00 %	31,08 %
Kapellen	1.087	1.721	22,65 %	30,34 %
Zwijndrecht + Burcht	1.845	1.820	30,45 %	26,87 %
Merksem	3.423	3.605	22,07 %	20,00 %
Ekeren	3.103	2.451	31,99 %	19,86 %
Beveren + Melsele + Kallo + Haasdonk + Vrasene + Doel +				
Kieldrecht + Verrebroek	2.543	3.105	17,41 %	19,37 %
Rupelmonde + Kruibeke + Bazel	960	1.004	17,85 %	17,33 %
Schoten	2.054	2.102	18,95 %	16,76 %
Brasschaat	1.550	1.959	16,13 %	15,55 %
Hoboken	2.933	2.124	22,03 %	14,71 %
Kalmthout	627	838	14,34 %	14,65 %
Deurne	5.812	4.657	17,94 %	14,10 %
Brecht + St.-Job + St.-Lenaerts	403	921	6,87 %	14,08 %
Antwerpen fusie-stad	38.195	26.867	17,60 %	13,08 %
Borsbeek	352	503	13,68 %	12,99 %
Essen	394	615	10,30 %	12,90 %
Wommelgem	331	542	10,12 %	12,22 %
Wuustwezel - Loenhout	260	623	6,15 %	12,24 %
Sint-Gillis-Waas	352	722	6,47 %	12,03 %
Schilde + 's Gravenwezel	467	665	10,93 %	10,50 %
Hemiksem	523	444	12,40 %	10,35 %
Wijnegem	360	316	11,13 %	9,66 %
Edegem	732	794	10,79 %	8,02 %

Voor 65 gemeenten bedraagt het aandeel van de Antwerpse havengebonden werkgelegenheid meer dan 2 % van de lokale totale beroepsbevolking.

Niet in acht genomen de gemeenten Beveren en Rupelmonde, wier bevolkingcijfers aangedikt werden door het samenvoegen van talrijke en soms bevolkingsrijke gemeenten (voor Beveren : Melsele, Kallo, Haasdonk, Vrasene, Verrebroek, Kieldrecht en Doel; voor Rupelmonde : Kruibeke en Bazel), is de impact van de haven op de lokale werkende beroepsbevolking het sterkst (min. 20 %) in de gemeenten wier grondgebied rechtstreeks aan het havengebied aanpaalt.

Een tweede groep is gevormd uit uitgesproken residentiële gemeenten in het Noord-Oosten van de Antwerpse agglomeratie zoals Schoten, Brasschaat en Deurne en in mindere mate Wijnegem en Borsbeek, alsmede twee merkwaardige uitschieters in de rurale zone : Kalmthout en Brecht.

De impact op de beroepsbevolking schommelt er rond 15 %, het criterium ter bepaling van het "stadsgewest" (cfr. p. 231).

De Oostelijk en Zuidelijk gelegen deelgemeenten van de fusiegemeente Antwerpen (Borgerhout, Berchem, Wilrijk) (met uitzondering Hoboken = 14,71 %) alsook de oostelijke en zuidelijke randgemeenten van de Antwerpse agglomeratie (Hemiksem, Mortsel, Edegem), met als uitschieters naar suburbane zone aldaar (Wommelgem, Boechout, Hove, Lint, Kontich en Aartselaar), scoren slechts om 8 % van de lokale beroepsbevolking.

In de loop van 15 jaren zijn er verschuivingen in de havengebondenheid van de woongemeenten waar te nemen.

In het arrondissement Antwerpen zijn erop vooruitgegaan : Kapellen (+ 7,69 %), Stabroek (+ 4,08 %), Brecht (+ 7,21 %), Wuustwezel (+ 6,09 %), Essen (+ 2,60 %). Al deze gemeenten kenden trouwens een forse vooruitgang van hun totale beroepsbevolking.

Daarentegen is in een aantal gemeenten, ondanks een sterke groei van de werkende beroepsbevolking, de havengebondenheid ervan gedaald : Wijnegem (- 1,47 %), Schoten (-2,19 %), Brasschaat (- 0,58 %), Borsbeek (-0,69 %), Schilde (-0,43 %) en Hemiksem (- 2,04 %).

De havengebondenheid van het *arrondissement Antwerpen* viel terug van 15,4 % in 1970 naar 12,8 % in 1986 van de beroepsbevolking. M.a.w. de betrokkenheid van de beroepsbevolking met de haven ligt vandaag over een wijdere ruimte verspreid dan 15 jaar geleden.

In meer veraf gelegen gemeenten onderscheiden zich : Nijlen (+ Bevel + Kessel) en Lier (+ Koningshooikt) in het *arrondissement Mechelen* en Beerse (+ Vlimmeren), Herenthout, Grobbendonk (+ Bouwel) en Vorselaar, in het *arrondissement Turnhout*, met waarden rond de 4 % van de totale beroepsbevolking.

In het *arrondissement Sint-Niklaas* blijven Temse, Sint-Niklaas en Stekene (met de hen samengevoegde gemeenten) voor 5 à 8 % van hun beroepsbevolking afhankelijk van de havenactiviteit.

Al de gemeenten van het arrondissement Sint-Niklaas kenden tussen 1970 en 1986, zowel een stijging van hun totale beroepsbevolking als dat van hun havengebonden werknemers (zie tabel I in bijlage). Het relatief aandeel van het arrondissement in de totale werkgelegenheid is dan ook gestegen van 6,84 % tot 9,02 % in een tijdspanne van 15 jaar.

Alleen reeds wegens de havenbetrokkenheid van hun werkende beroepsbevolking ressorteren 9 (deel)gemeenten onder het begrip "Standard Metropolitan

Labour Area" (zie p. 231). In 1970 waren nog 16 (deel)gemeenten met dit percentage in het havengebied betrokken.

Evenwel dient in casu met het "S.M.L.A."-concept omzichtig omgesprongen. Indien men b.v. van de havengebonden, in de *fusiegemeente Beveren* woonachtige werknemers (3.105 personen) het bestand aftrekt van diegenen onder hen die in de naburige havenbedrijven van de Linker Schelde-oever werkzaam zijn (969 personen), valt het cijfer van Beveren terug op 2.136, dit is van 19,37 % naar 13,3 % van de plaatselijke totale actieve bevolking!

Ten andere, steeg de direct havengebonden tewerkstelling in de fusie-gemeente Beveren slechts met 562 op 15 jaar : dit is 38 per jaar.

Bovendien moet men rekening houden met de (opzettelijk) grote territoriale uitbreiding van de fusiegemeente Beveren die tengevolge van de fusiewet niet minder dan 7 omliggende nauw bij de havenuitbreiding betrokken gemeenten opslorpt.

Deze gemeenten kunnen moeilijk nog, wegens de geleidelijke onteigeningsmaatregelen, als woonzones aanzien worden. Als werkelijke woonzone kunnen alleen nog de *deelgemeenten* Beveren + Melsele weerhouden worden. Het bestand aldaar woonachtige havenbetrokken werknemers evolueerde van 1.732 naar 1.949 eenheden op 15 jaar.

3. CONCLUSIES

De enquête brengt volgende feiten naar voren :

- a. de direct havengebonden werkgelegenheid haalt niet het aantal 75.000 dat geregeld wordt voorgedragen bij het promoten van de haven (zelfs niet wanneer men de scheepsnieuwbouw onder de haven-bedrijfssectoren telt!);
- b. dank zij het aantrekken in het havengebied van relatief arbeids-intensieve scheikundige bedrijven, de Antwerpse havenwerkgelegenheid in stand kunnen blijven;
- c. de direct havengebonden tewerkstelling ressorteert nu in meerderheid onder de industrie en niet langer onder de sectoren vervoer en handel;
- d. het recruteringsgebied van de havengebonden arbeidskrachten was tien jaren geleden nog voor zowat 60 % gelegen *in* wat later de fusiestad zou heten; thans is dit omgekeerd : 60 % van de tewerkgestelden wonen *buiten* deze conurbatie, met grote verliezen voor Borgerhout, Deurne en Hoboken en een forse vooruitgang voor het Waasland (+ 2 %);
- e. de helft van de havengebonden tewerkgestelden op de Linker Schelde-oever is nog woonachtig in het arrondissement Antwerpen.

M.a.w. is uit *economisch oogpunt* de werkgelegenheid in het havengebied Antwerpen sterker afhankelijk geworden van de havenindustrie dan van de primaire havenfuncties transport- en handel.

Uit *geografisch oogpunt* vertoont het Antwerps havengebeuren een groter ruimtelijke spreiding van zijn sociaal impact, gekenmerkt door de uitbreiding van de pendelstromen.

Ook te Antwerpen groeit de vervreemding Stad - Haven.

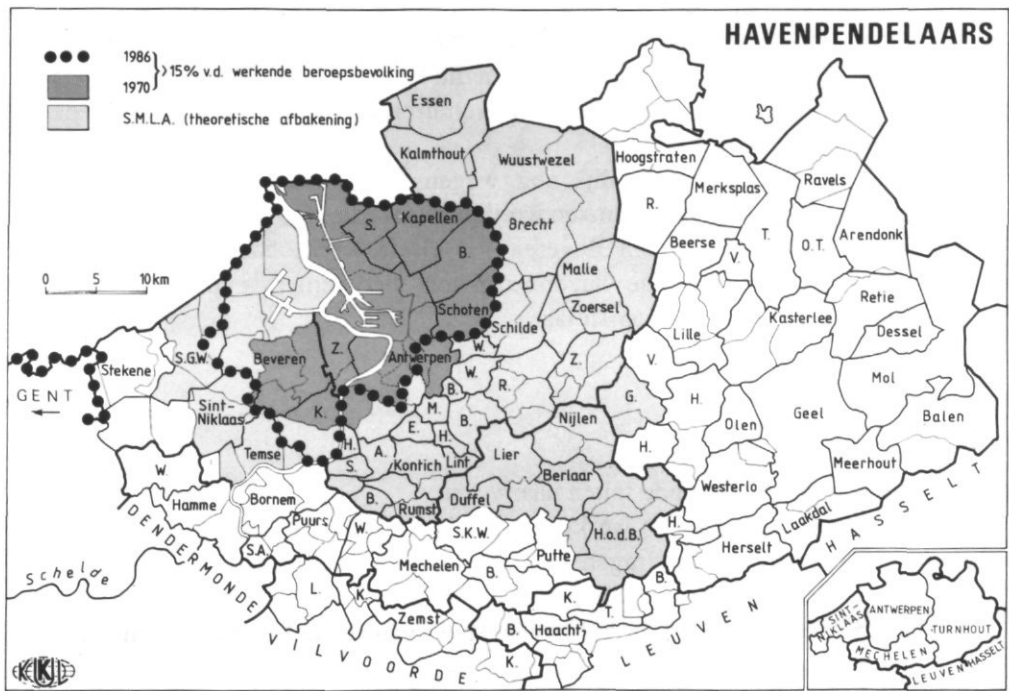

Fig. 1. Geografische spreiding van de woonplaats van de direct havengebonden tewerkgestelden, die minstens 15 % van de beroepsbevolking beslaan.

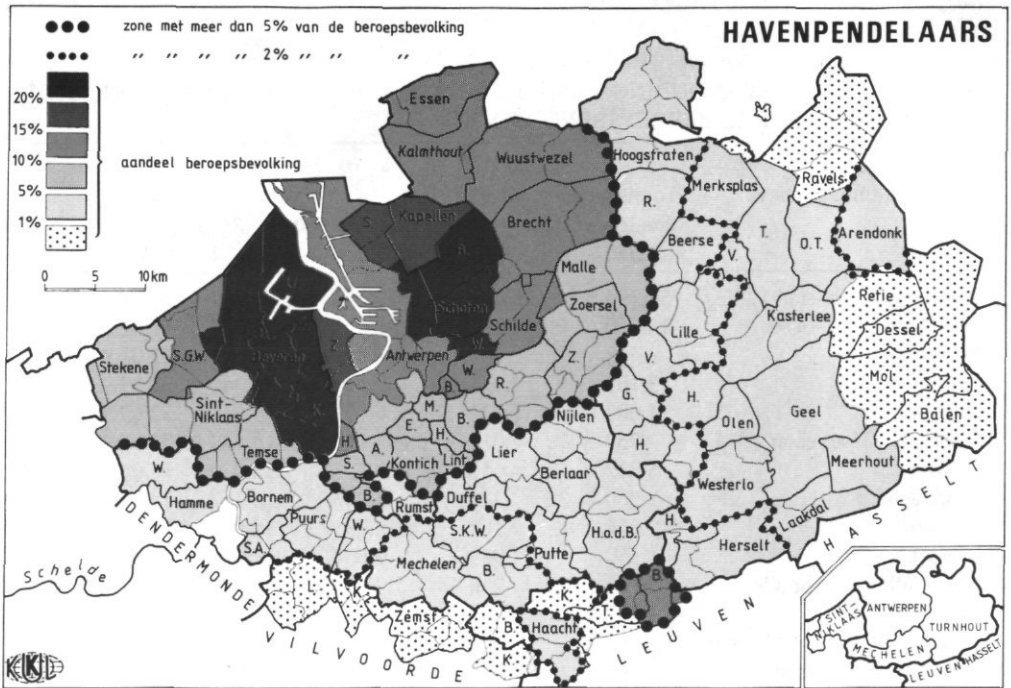

Fig. 2. Woonzone van de pendelaars.

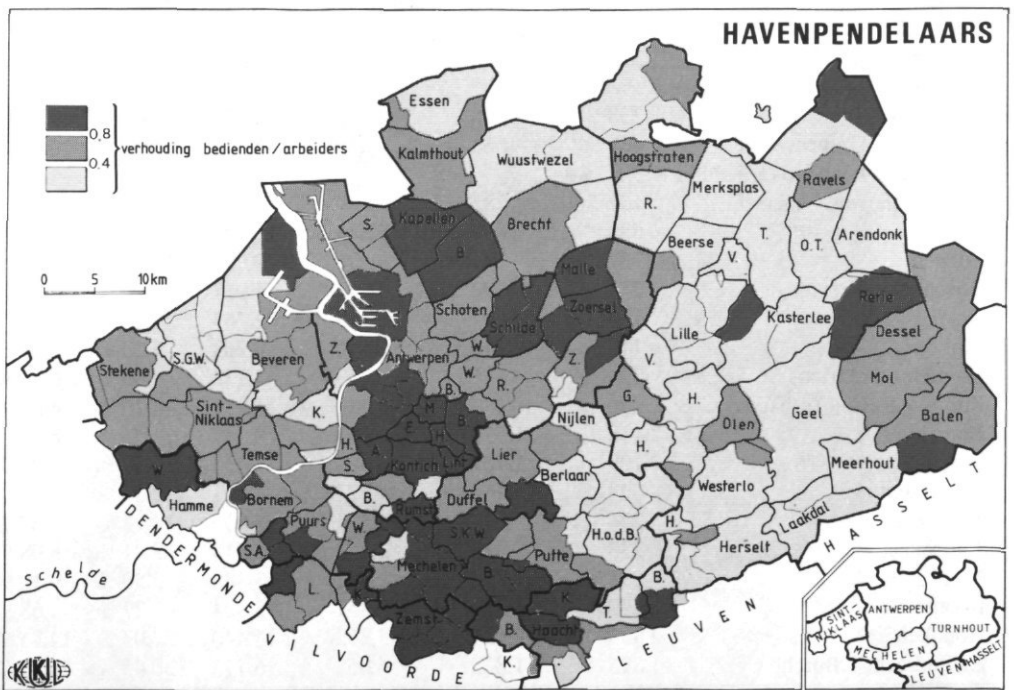

Fig. 3. Verhouding bedienden/arbeiders bij de havenpendel.

BIJLAGE A1.
**EVOLUTIE VAN DE VERHOUDING VAN DE DIRECT HAVENGEBONDEN TEWERKSTELLING
TE ANTWERPEN TOT DE BEROEPSBEVOLKING**

Woongemeente (huidige administratieve indeling)	A		B		A B	
	Totale havengebonden tewerkstelling 31/12/70	1/4/86	Totale beroepsbevolking (***) 31/12/70	1/3/81	31/12/70	1/4/86
Antwerpse fusie-stad 1986	38.195	26.866	217.063	205.367	17.60 %	13.08 %
Stad Antwerpen 1970	15.960	8.903	91.659	74.724	17.41 %	11.91 %
Merksem	3.423	3.605	15.503	18.023	22.07 %	20.00 %
Ekeren	3.103	2.451	9.697	12.340	31.99 %	19.86 %
Kapellen	1.087	1.721	4.799	5.673	22.65 %	30.34 %
Stabroek + Hoevenen	857	2.010	3.174	6.467	27.00 %	31.08 %
Deurne	5.812	4.657	32.395	33.030	17.94 %	14.10 %
Wijnegem	360	316	3.233	3.272	11.13 %	9.66 %
Schoten	2.054	2.102	10.835	12.544	18.95 %	16.76 %
Brasschaat	1.550	1.959	9.607	12.595	16.13 %	15.55 %
Westmalle + Oostmalle	143	236	3.192	4.492	4.47 %	5.25 %
Zoersel + Halle	142	457	2.171	5.783	6.54 %	7.90 %
Brecht + St.-Job + St.-Lenaerts	403	921	5.858	6.542	6.87 %	14.08 %
Wuustwezel + Loenhout	260	623	4.222	5.088	6.15 %	12.24 %
Kalmthout	627	838	4.370	5.721	14.34 %	14.65 %
Essen	394	615	3.825	4.769	10.30 %	12.90 %
Borgerhout	2.697	1.803	19.132	16.998	14.09 %	10.61 %
Borsbeek	352	503	2.573	3.871	13.68 %	12.99 %
Wommelgem	331	542	3.270	4.437	10.12 %	12.22 %
Ranst + Oelegem + Broechem + Emblem	338	500	4.522	5.531	7.47 %	9.04 %
Schildes + 's Gravenwezel	467	665	4.269	6.336	10.93 %	10.50 %
Zandhoven + Pulderbos + Pulle + Massenhoven + Viersel	107	282	2.779	3.896	3.85 %	7.24 %
Mortsel	888	825	9.985	10.841	8.89 %	7.61 %
Edegem	732	794	6.778	9.902	10.79 %	8.02 %
Boechout + Vremde	244	290	3.343	4.037	7.29 %	7.18 %
Hove	157	192	2.208	2.745	7.11 %	6.99 %
Lint	111	160	1.540	2.263	7.20 %	7.07 %
Kontich + Waarloos	326	436	5.753	7.138	5.66 %	6.11 %
Rumst + Reet + Terhagen	229	255	5.388	5.477	4.25 %	4.66 %
Berchem	2.158	1.592	18.661	18.357	11.56 %	8.67 %
Wilrijk	2.109	1.732	16.704	17.455	12.62 %	9.92 %
Hemiksem	523	444	4.221	4.291	12.39 %	10.35 %
Schelle	276	260	2.574	3.006	10.72 %	8.65 %
Aartselaar	233	430	2.758	5.319	8.44 %	8.08 %
Niel	295	308	3.931	3.385	7.50 %	9.10 %
Boom	430	331	6.851	5.824	6.27 %	5.68 %
Hoboken	2.933	2.124	13.312	14.440	22.03 %	14.71 %
Zwijndrecht + Burcht	1.845	1.820	6.058	6.773	30.45 %	26.87 %
Arrondissement Antwerpen	53.956	47.701	351.151	373.385	15.36 %	12.78 %

BIJLAGE A2.
**EVOLUTIE VAN DE VERHOUDING VAN DE DIRECT HAVENGEBONDEN TEWERKSTELLING
TE ANTWERPEN TOT DE BEROEPSBEVOLKING**

Woongemeente (huidige administratieve indeling)	A		B		A/B	
	Totale havengebonden tewerkstelling		Totale beroepsbevolking (***)			
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/3/81	31/12/70	1/4/86
Nijlen + Bevel + Kessel	219	366	6.432	7.675	3.40 %	4.77 %
Lier + Koningshooikt	507	591	12.606	12.821	4.02 %	4.61 %
Duffel	135	186	5.192	5.872	2.60 %	3.17 %
St.-Katelijne-Waver + O.L.V.-Waver	84	124	6.676	7.163	1.25 %	1.73 %
Berlaar	142	183	3.678	3.948	3.86 %	4.64 %
Willebroek + Heindonk + Blaasveld + Tisselt	135	252	8.557	9.003	1.57 %	2.80 %
Puurs + Ruisbroek + Breendonk + Liezelle	205	183	5.719	6.144	3.58 %	2.98 %
Bornem + Hingene + Weert + Mariakerke	217	225	6.715	7.464	3.23 %	3.01 %
Sint-Amands	75	58	1.616	2.872	4.64 %	2.02 %
Mechelen + Heffen + Hombeek + Leest	347	426	28.527	29.770	1.21 %	1.43 %
Bonheiden + Rijmenam	50	70	4.353	4.891	1.14 %	1.43 %
Putte + Beerzel	110	141	4.756	5.881	2.31 %	2.40 %
Heist-op-den-Berg + Schriek + Hallaar + Booischot + Itegem + Wiekevorst	515	487	9.624	14.565	5.35 %	3.34 %
Arrondissement Mechelen	2.748	3.292	104.451	118.069	2.63 %	2.79 %
Herenthout	88	126	2.541	3.106	3.46 %	4.06 %
Grobbendonk + Bouwel	80	138	2.861	3.562	2.79 %	3.87 %
Vorselaar	55	102	2.117	2.740	2.59 %	3.72 %
Turnhout	272	264	15.040	16.470	1.80 %	1.60 %
Rijkevorsel	84	178	3.222	3.855	2.60 %	4.62 %
Hoogstraten + Meer + Minderhout + Wortel + Meerle	88	128	4.511	5.725	1.95 %	2.24 %
Merksplas	21	37	1.717	2.509	1.22 %	1.47 %
Baarle-Hertog	4	4	821	888	0.48 %	0.45 %
Beerse + Vlimmeren	94	232	4.276	5.617	2.19 %	4.13 %
Vosselaar	68	69	2.738	3.880	2.48 %	1.78 %
Oud-Turnhout	41	70	3.411	4.686	1.20 %	1.49 %
Arendonk	29	123	3.962	4.491	0.73 %	2.74 %
Ravels + Weelde + Poppel	25	21	3.479	4.373	0.71 %	0.48 %
Mol	58	89	10.247	12.042	0.56 %	0.74 %
Herentals + Noorderwijk + Morkhoven	167	199	7.177	10.260	2.32 %	1.94 %
Lille + Wechelderzande + Poeder- lee + Gierle	70	125	3.662	5.175	1.92 %	2.42 %
Olen	27	46	2.974	3.894	0.90 %	1.18 %

Woongemeente (huidige administratieve indeling)	A		B		$\frac{A}{B}$	
	Totale havengebonden tewerkingstelling		Totale beroepsbevolking (***)			
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/3/81	31/12/70	1/4/86
Geel	90	144	10.894	13.101	0.82 %	1.10 %
Kasterlee + Tielen + Lichtaart	44	71	4.266	6.347	1.03 %	1.12 %
Retie	5	11	2.441	3.560	0.20 %	0.31 %
Dessel	9	12	2.825	3.445	0.31 %	0.35 %
Balen + Olmen	28	40	6.352	7.335	0.44 %	0.55 %
Hulsthout + Houtvenne + Westmeerbeek	100	91	2.518	3.195	3.97 %	2.85 %
Herselt + Ramsel	127	125	2.719	4.867	4.67 %	2.57 %
Westerlo + Oevel + Tongerlo	76	143	5.258	8.599	1.44 %	1.66 %
Meerhout	21	38	2.933	3.296	0.71 %	1.15 %
Eindhout + Veerle + Vorst	22	61	4.199	5.583	0.52 %	1.09 %
Arrondissement Turnhout	1.799	2.687	119.161	152.601	1.50 %	1.76 %
Provincie Antwerpen	58.503	53.681	574.769	644.055	10.18 %	8.33 %
Kruibeke + Rupelmonde + Bazel	960	1.004	5.375	5.793	17.86 %	17.33 %
Temse + Steendorp + Tielrode + Elversele	369	637	8.647	9.612	4.27 %	6.63 %
Sint Niklaas + Nieuwkerken W. + Belsele + Sinaai	852	1.485	27.773	28.399	3.06 %	5.23 %
Beveren + Melsele + Kallo + Haasdonk + Vrasene + Verre- broek + Kieldrecht + Doel	2.543	3.105	14.603	16.033	17.41 %	19.37 % (13.32 %)
Sint-Gillis-Waas + Sint Pauwels + De Klinge + Meerdonk	352	722	5.436	6.003	6.47 %	12.03 %
Stekene + Kemzeke	196	486	4.566	5.579	4.29 %	8.71 %
Lokeren + Daknam + Eksaarde	131	248	12.603	13.833	1.04 %	1.79 %
Arrondissement Sint Niklaas	5.403	7.687	79.003	85.252	6.84 %	9.02 %
Overige arrondissementen	1.720	3.460	2.984.046	3.242.536	0.05 %	0.90 %
HET RIJK	65.567	64.827	3.637.818	3.971.843	1.80 %	1.63 %
Buitenland	250	470	-	-	-	-
Direct havengebonden tewerk- stelling	65.817	65.297				

(***) Volgens het NIS bestaat de totale beroepsbevolking uit :

- 1) de werkende bevolking
- 2) de niet-werkende beroepsbevolking (brugpensioenen; dienstplichtigen; werkzoekenden).

BIJLAGE B.
EVOLUTIE VAN DE VERHOUDING VAN DE DIRECT HAVENGEBONDEN TEWERKSTELLING TOT DE ACTIEVE BEVOLKING

Woonregio (geografische indeling volgens Schelde-Dijle plan)	A		B		A/B	
	Totale havengebonden tewerkstelling 31/12/70	1/4/86	Totale beroepsbevolking (***) 31/12/70	1/3/81	31/12/70	1/4/86
<i>Gewestsector Antwerpen</i>	51.017	43.702	287.415	332.164	17,75 %	13,15 %
<i>Gewestsector Lier</i>						
Subsector Lier	1.321	1.858	30.640	39.743	4,31 %	4,67 %
Subsector Zandhoven	166	430	3.626	3.896	4,57 %	11,03 %
Totaal Lier	1.487	2.288	34.226	43.639	4,33 %	5,24 %
<i>Gewestsector Rupelstreek</i>	1.968	2.028	23.144	27.302	8,50 %	7,42 %
Totaal Rupelstreek	1.968	2.028	23.144	27.302	8,50 %	7,42 %
Totaal gewest "Het Antwerpse"	54.472	48.018	344.825	403.105	15,79 %	11,91 %
<i>Gewestsector het Mechelse</i>						
Subsector het Mechelse	627	781	48.640	60.121	1,28 %	1,29 %
Subsector Haacht	51	87	11.747	14.348	0,42 %	0,60 %
Totaal "Het Mechelse"	678	868	60.387	74.469	1,12 %	1,16 %
<i>Gewestsector Klein-Brabant</i>						
Subsector Bornem	389	339	11.776	16.480	3,30 %	2,05 %
Subsector Willebroek	243	313	10.807	9.003	2,24 %	3,47 %
Subsector Londerzeel	48	80	8.426	10.533	0,56 %	0,75 %
Totaal Klein-Brabant	680	732	31.009	36.016	2,19 %	2,03 %
<i>Gewest Land van Waas</i>						
Gewestsector St.-Niklaas	5.272	7.501	63.053	74.782	8,36 %	10,03 %
Gewestsector Hamme	158	320	7.011	9.032	2,25 %	3,54 %
Totaal Gewest Land van Waas	5.430	7.821	70.064	83.814	7,75 %	9,33 %
<i>Gewest Kempen</i>						
Gewestsector Turnhout	595	850	36.986	49.261	1,48 %	1,72 %
Gewestsector Oostmalle	571	1.250	13.596	20.672	4,19 %	6,01 %
Gewestsector Hoogstraten	115	196	6.057	5.725	1,89 %	3,42 %
Gewestsector Mol	100	158	22.272	26.382	0,44 %	0,59 %
<i>Gewestsector Herentals</i>						
Subsector Herentals	497	845	24.000	28.737	2,07 %	2,94 %
Subsector Westerlo	117	209	3.239	13.466	3,61 %	1,55 %
Totaal Herentals	614	1.054	27.239	32.203	2,25 %	3,27 %
<i>Gewestsector Heist-op-den-Berg</i>	880	790	20.436	18.878	4,30 %	4,18 %
<i>Gewestsector Geel</i>	133	231	25.838	21.572	0,51 %	1,07 %
Totaal gewest Kempen	3.008	4.529	152.424	186.493	1,97 %	2,42 %
TOTAAL SCHELDE-DIJLE	64.268	61.968	658.709	773.097	9,75 %	8,01 %
Direct havengebonden tewerkstelling	65.817	65.297	3.637.818	3.971.943 (*) 2.661.999 (**)	1,81 %	1,64 % 2,45 %

(*) alle Belgische gemeenten.

(**) gemeenten waar personen wonen die in de haven zijn tewerkgesteld.

(***) totale beroepsbevolking in de regio woonachtig (werkenden + niet-werkenden).

BIJLAGE C.
TEWERKSTELLING IN DE HAVEN VAN ANTWERPEN NAAR WOONREGIO, HAVENFUNCTIE EN ARBEIDSSTATUUT

WOONREGIO	Handel			Industrie			Vervoer			Totaal		
	428	7727	8155	23279	11034	34313	15905	6924	22829	39612	25685	65297
	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.
Kernstad	67	622	689	804	283	1087	1021	439	1460	1892	1344	3236
Intra Muros	91	887	978	1325	479	1804	1178	726	1904	2594	2092	4686
Antwerpen stad 1970	119	1179	1298	2432	983	3415	2732	1458	4190	5283	3620	8903
Antwerpen fusiegem.	272	3875	4147	8328	3751	12079	7200	3441	10641	15800	11067	26867
Havenzone	18	87	105	661	248	909	456	317	773	1135	652	1787
Antwerpen Agglomeratie	307	4860	5167	10816	5253	16069	8907	4223	13130	20030	14336	34366
Antwerpen (excl. Stad)	188	3681	3689	8384	4270	12654	6175	2765	8940	14747	10716	25463
Antwerpen (excl. fusie)	35	985	1020	2488	1502	3990	1707	782	2489	4230	3269	7499
Metropolitane zone	316	5045	5361	11815	5778	17593	9478	4388	13866	21609	15211	36820
Sub-urbane zone	36	713	749	1986	1383	3369	1023	619	1642	3045	2715	5760
Rurale zone	14	399	413	1444	777	2221	1028	304	1332	2486	1480	3966
Rupelstreek	4	88	92	656	198	854	150	58	208	810	344	1154

	Handel			Industrie			Vervoer			Totaal		
	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.	arb.	bed.	tot.
	Prov. Antwerpen											
Arr. Antwerpen	370	6246	6616	15901	8136	24037	11679	5369	17048	27950	19751	47701
Arr. Mechelen	16	307	323	1550	516	2066	633	270	903	2199	1093	3292
Arr. Turnhout	105	206	221	1454	261	1715	606	145	751	2075	612	2687
Prov. Brabant												
Arr. Brussel-Hoofdst.	0	54	54	34	39	73	11	62	73	45	155	200
Arr. Halle-Vilvoorde	1	52	53	76	111	187	59	98	157	136	261	397
Arr. Leuven	1	69	70	227	83	310	240	75	315	468	227	695
Arr. Nijvel	0	8	8	1	10	11	0	18	18	1	36	37
Prov. Henegouwen												
Arr. Ath	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Arr. Charleroi	0	3	3	0	3	3	1	2	3	1	8	9
Arr. Moeskroen	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	2	2
Arr. Zinnik	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	2
Arr. Doornik	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	1	2
Arr. Thuin	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Prov. Luik												
Arr. Hoei	0	0	0	6	1	7	0	1	1	6	2	8
Arr. Luik	0	2	2	5	4	9	1	7	8	6	13	19
Arr. Verviers	0	2	2	0	0	0	0	2	2	0	4	4
Arr. Borgworm	0	1	1	0	1	1	0	2	2	0	4	4
Prov. Limburg												
Arr. Hasselt	5	32	37	59	18	77	26	35	61	90	85	175

Arr. Maaseik	0	15	15	13	13	26	14	6	20	27	34	61
Arr. Tongeren	0	6	6	3	7	10	21	23	44	24	36	60
Prov. Luxemburg												
Arr. Bastenaken	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Arr. Marche	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Arr. Neufchateau	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
Prov. Namen												
Arr. Namen	0	3	3	17	1	18	1	1	2	18	5	23
Prov. Oost-Vlaanderen												
Arr. Aalst	0	22	22	9	10	19	30	34	64	39	66	105
Arr. Dendermonde	1	59	60	296	98	394	95	58	153	392	215	607
Arr. Eeklo	0	7	7	6	21	27	5	12	17	11	40	51
Arr. Gent	0	75	75	40	96	136	104	108	212	144	279	423
Arr. Oudenaarde	0	5	5	1	1	2	13	19	32	14	25	39
Arr. St.-Niklaas	19	424	443	3326	1438	4764	2060	420	2480	5405	2282	7687
Prov. West-Vlaanderen												
Arr. Brugge	0	38	38	8	17	25	32	46	78	40	101	141
Arr. Diksmuide	0	2	2	2	0	2	2	3	5	4	5	9
Arr. Ieper	0	8	8	0	0	0	11	5	16	11	13	24
Arr. Kortrijk	0	26	26	1	6	7	143	33	176	144	65	209
Arr. Oostende	0	16	16	3	2	5	21	30	51	24	48	72
Arr. Roeselare	0	10	10	4	6	10	7	14	21	11	30	41
Arr. Tielt	0	7	7	0	1	1	5	3	8	5	11	16
Arr. Veurne	0	3	3	4	3	7	5	4	9	9	10	19
Buitenland	0	16	16	232	129	361	79	14	93	311	159	470
TOTAAL	428	7727	8155	23279	11034	34313	15905	6924	22829	39612	25685	65297

BIJLAGE D.
BEREKENING VAN DE HAVENTEWERKGESTELDE PENDELAARS TUSSEN BEIDE SCHELDE-OEVERS

PENDEL LINKER OEVER → RECHTER OEVER

	<i>ARBEIDERS</i>	<i>BEDIENDEN</i>	<i>TOTAAL BESTAND</i>
Totaal haventewerkgestelden wonende in het arr. St.-Niklaas	5.405	2.282	7.687
Aantal hiervan tewerkgesteld in havenzone L.O.	- 1.105	- 910	- 2.015
+ Totaal haventewerkgestelden wonende in het arr. Antwerpen (L.O. gedeelte) = Zwijndrecht + Burcht	1.316	504	1.820
+ Antwerpen L.O. (= postcode 2050)	+ 419	+ 450	+ 869
Aantal hiervan tewerkgesteld op L.O.	- 216	- 208	- 424
	+ 1.579	+ 746	+ 2.265
Totaal haventewerkgestelden wonende in de provincies Oost- en West-Vlaanderen (alle postcodes > 7.999) en tewerkgesteld op de R.O.	+ 667	+ 663	+ 1.130
	6.486	2.781	9.267

PENDEL RECHTER OEVER → LINKER OEVER

	<i>ARBEIDERS</i>	<i>BEDIENDEN</i>	<i>TOTAAL BESTAND</i>
Totaal haventewerkgestelden wonende in het arr. Antwerpen (L.O.) en tewerkgesteld in de havenzone L.O.	(788) (**)	1.452 (**)	2.240
Aantal hiervan wonende op de L.O. = Zwijndrecht + Burcht	+ 187	+ 151	+ 338
= Antwerpen L.O. (= postcode 2050)	+ 29	+ 57	+ 86
	- 216	- 208	- 424
Totaal haventewerkgestelden wonende in het arr. Turnhout en tewerkgesteld in havenzone L.O.	+ 12	+ 73	+ 85
+ Streek Lier (***)	+ 17	+ 31	+ 48
	601	1.348	1.949

(*) waarvan slechts 346 in de functie "Industrie";

(**) waarvan ca. de helft wonende in de fusie-stad Antwerpen;

(***) haventewerkgestelden wonende in het arr. Mechelen (streek Lier) en afgestemd op de Antwerpse tunnels eerder dan op de Temse-brug, zijnde de gemeenten : Duffel, Lier, Koningshooikt, Kessel, Nijlen, Bevel, Berlaar, Itegem en Wiekevorst, Hallaar, Schriek, Heist-op-den-Berg, Booischot.

BIJLAGE E.

EVOLUTIE VAN DE WOONPLAATS VAN DE TEWERKGESTELDEN IN DE HAVENBEDRIJVEN OP DE L.O.

WOONREGIO	BEDIENDEN		ARBEIDERS		TOTAAL	
	31/12/70 - 1/4/86		31/12/70 - 1/4/86		31/12/70 - 1/4/86	
Kernstad	?	90	?	58	?	148
Intra-muros	?	124	?	80	?	204
Antwerpen Stad 1970	152	227	143	133	295	360
Antwerpen fusiegemeente (1986)	?	656	?	389	?	1.045
Havenzone	?	26	?	13	?	39
Antwerpse agglomeratie	?	1.075	?	668	?	1.743
Antwerpse agglomeratie (exclusief Stad 1970)	437	848	321	535	758	1.383
Antwerpse agglomeratie (excl. fusie-stad)	?	419	?	279	?	698
Metropolitane zone	600	1.077	478	662	1.078	1.739
Sub-urbane zone	49	223	31	70	85	293
Rurale zone	13	107	5	35	18	142
Rupelstreek	10	45	6	21	16	66
Arrondissement Antwerpen	824	1.452	668	788	1.492	2.240
WAARVAN :						
- Burcht (2720)			41		55	96
- Zwijndrecht (2730)			110		132	242
- 2050 Antwerpen L.O.			57		29	86
			208		216	424
Arrondissement Sint-Niklaas	143	910	332	1.105	465	2.015
Arrondissement Turnhout	8	73	6	12	14	85
Streek Lier (zijnde de gemeenten : Duffel, Lier, Koningshooikt, Kessel, Nijlen, Bevel, Berlaar, Itegem, Wiekevorst, Hallaar, Heist-op-den-Berg, Booischot, Schriek)	31	31	8	17	39	48
Provincies Oost- en West- Vlaanderen (alle postcodes > 7999)	60	262	38	181	104	443
TOTALE TEWERKSTELLING	881	2.760	885	2.064	1.766	4.824

N.B. Al deze cijfers zijn in vorige tabellen begrepen.

BIJLAGE F1.
EVOLUTIE VAN HET BESTAND HAVENGEBONDEN TEWERKGESTELDEN PER WOONGEMEENTE EN HAVENFUNCTIE

WOONGEMEENTE (huidige administratieve indeling)	HANDEL		INDUSTRIE		VERVOER + GOEDERENBE- HANDELING		TOTAAL HA- VENGEBONDEN TEWERKGE- STELDEN	
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86
	Antwerpse fusiegemeente (1986)	8.313	4.147	15.777	12.079	14.105	10.641	38.195
Stad Antwerpen 1970	3.328	1.298	5.166	3.415	7.468	4.190	15.962	8.903
Merksem	526	524	1.578	1.683	1.319	1.398	3.423	3.605
Ekeren	527	360	1.450	1.185	1.126	906	3.103	2.451
Kapellen	131	178	614	1.100	342	443	1.087	1.721
Stabroek + Hoevenen	93	168	456	1.205	308	637	857	2.010
Deurne	1.486	760	2.555	2.138	1.773	1.759	5.814	4.657
Wijnegem	65	43	157	157	143	116	365	316
Schoten	359	246	989	1.088	706	768	2.054	2.102
Brasschaat	348	270	781	1.090	421	598	1.550	1.958
Westmalle + Oostmalle	36	35	78	149	29	52	143	236
Zoersel + Halle	34	74	77	266	31	117	142	457
Brecht + St.-Job + St.-Lenaerts	52	88	235	495	116	338	403	921
Wuustwezel + Loenhout	38	45	158	363	84	215	280	623
Kalmthout	92	70	337	487	198	281	627	838
Essen	52	42	166	329	176	244	394	615
Borgerhout	771	304	1.091	843	835	656	2.697	1.803
Borsbeek	83	89	177	266	92	148	352	503
Wommelgem	60	48	186	308	85	186	331	542
Ranst + Oelegem + Broechem + Emblem	61	58	161	279	116	163	338	500
Schilde + 's Gravenwezel	127	111	189	332	147	222	463	665
Zandhoven + Pulderbos + Pulle + Massenhoven + Viersel	20	47	67	161	20	74	107	282
Mortsel	325	197	370	393	193	235	888	825
Edegem	254	176	327	400	151	218	732	794
Boechout + Vremde	66	46	110	152	68	92	244	290
Hove	63	30	65	115	29	47	157	192
Lint	32	30	42	78	37	52	111	160
Kontich + Waarloos	80	61	195	279	59	96	334	436
Rumst + Reet + Terhagen	34	29	155	172	32	54	221	255
Berchem	761	338	836	707	561	547	2.158	1.592
Wilrijk	605	342	1.027	842	477	548	2.109	1.732
Hemiksem	63	26	380	319	80	99	523	444
Schelle	21	21	169	182	86	57	276	260
Aartselaar	50	67	123	275	50	88	223	430
Niel	35	22	220	238	40	48	295	308
Boom	50	20	330	262	50	49	430	331
Hoboken	307	221	2.080	1.266	546	637	2.933	2.174
Zwijndrecht + Burcht	177	131	877	1.019	790	670	1.844	1.820
Arrondissement Antwerpen	11.212	6.615	23.964	24.038	18.784	17.048	53.954	47.701

BIJLAGE F2.
EVOLUTIE VAN HET BESTAND HAVENGEBONDEN TEWERKGESTELDEN PER WOONGEMEENTE EN HAVENFUNCTIE

WOONGEMEENTE (huidige administratieve indeling)	HANDEL		INDUSTRIE		VERVOER + GOEDEREN- BEHANDELING		TOTAAL HA- VENGEBONDEN TEWERKGE- STELDEN	
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86
	Nijlen + Bevel + Kessel	20	22	138	282	61	62	219
Lier + Koningshooikt	103	65	306	417	98	109	507	591
Duffel	22	21	79	104	34	61	135	186
Sint-Katelijne-Waver + O.L.V.-Waver	16	20	40	68	28	36	84	124
Berlaar	10	6	83	123	49	54	142	183
Willebroek + Heindonk + Blaasveld + Tisselt	26	20	92	173	17	59	135	252
Puurs + Ruisbroek + Breendonk + Lievele	20	19	147	129	38	35	205	183
Bornem + Hingene + Weert + Mariakerke	22	17	153	156	42	52	217	225
Sint-Amands	13	8	21	33	41	17	75	58
Mechelen + Heffen + Hombeek + Leest	97	57	179	221	71	148	347	426
Bonheiden + Rijmenam	9	7	32	44	9	19	50	70
Putte + Beerzel	13	11	69	80	23	50	105	141
Heist-op-den-Berg + Schriek + Hallaar + Booischoot + Wiekevorst	48	50	171	236	296	201	515	487
Arrondissement Mechelen	419	323	1.510	2.066	807	903	2.736	3.292
Herenthout	4	9	56	101	28	16	88	126
Grobendonk + Bouwel	5	7	56	96	19	35	80	138
Vorselaar	0	7	47	74	8	21	55	102
Turnhout	39	29	202	192	31	43	272	264
Rijkevorsel	9	14	57	127	18	37	84	178
Hoogstraten + Meer + Minderhout + Wortel + Meerle	19	16	63	89	6	23	88	128
Merksplas	5	4	14	27	2	6	21	37
Baarle-Hertog	0	0	0	1	4	3	4	4
Beerse + Vlimmeren	18	13	61	138	15	81	94	232
Vosselaar	12	3	47	55	5	11	64	69
Oud-Turnhout	11	7	29	50	1	13	41	70
Arendonk	8	0	20	25	1	98	29	123
Ravels + Weelde + Poppel	9	5	13	14	3	2	25	21
Mol	10	8	36	62	12	19	58	89
Herentals	31	14	84	121	52	64	167	199
Lille + Wechelderzande + Poederlee + Gierle	3	4	43	72	24	49	70	125
Olen	4	5	10	26	13	15	27	46
Geel	32	18	39	89	19	37	90	144

WOONGEMEENTE (huidige administratieve indeling)	HANDEL		INDUSTRIE		VERVOER + GOEDEREN- BEHANDELING		TOTAAL HA- VENGEBONDEN TEWERKGE- STELDEN	
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86
	Kasterlee + Tielen + Lichtaart	7	8	15	34	22	29	44
Retie	3	1	2	6	0	4	5	11
Dessel	5	4	3	7	1	1	9	12
Balen + Olmen	10	2	18	29	0	9	28	40
Hulsthout + Houtvenne + Westmeerbeek	4	5	56	54	40	32	100	91
Herselt + Ramsel	12	10	39	61	76	54	127	125
Westerlo + Oevel + Tongerlo	15	17	56	92	9	34	80	143
Meerhout	0	5	20	29	1	4	21	38
Eindhout + Veerle + Vorst	2	6	20	44	0	11	22	61
Arrondissement Turnhout	277	221	1.106	1.715	410	751	1.793	2.687
Provincie Antwerpen	11.908	7.159	26.580	27.819	20.001	18.742	58.483	53.680
Kruibeke + Rupelmonde + Bazel	66	67	677	669	217	268	960	1.004
Temse + Steendorp + Tielrode + Elversele	51	52	249	478	69	107	369	637
Sint-Niklaas + Nieuwkerken W. + Belsele + Sinaai	85	89	393	942	374	454	852	1.485
Beveren + Melsele + Kallo + Haasdonk + Vrasene + Verrebroek + Kioldrecht + Doel	156	158	1.097	1.711	1.290	1.236	2.543	3.105
Sint-Gillis-Waas + Sint-Pauwels + De Klinge + Meerdonk	19	34	217	476	116	212	352	722
Stekene + Kemzeke	26	25	115	327	55	134	196	486
Lokeren + Daknam + Eksaarde	4	18	7	161	10	69	21	248
Arrondissement Sint-Niklaas	407	443	2.755	4.764	2.131	2.480	5.293	7.687
Overige arrondissementen	342	536	864	1.369	457	1.555	1.663	3.460
HET RIJK	12.685	8.139	30.278	33.952	22.604	22.736	65.567	64.827
Buitenland	12	16	211	361	27	93	250	470
Direct havengebonden tewerkstelling	12.697	8.155	30.489	34.313	22.631	22.829	65.817	65.297

BIJLAGE G.

HAVENGEBIED LINKER SCHELDE-OEVER : TOTALE TEWERKSTELLING (*)

<i>Grondgebied Beveren</i>	1970	1984	1985	1986	1987	1988
A.B.T.-STOCATRA B.V.B.A.	-	-	-	-	-	-
A.G.T. V.O.F.	-	19	24	26	27	28
AQUALON BELGIUM N.V. (ex Henkel)	-	63	63	64	73	78
BAYER ANTWERPEN N.V.	-	534	592	617	633	691
BELGIAN SCRAP TERMINAL N.V.	-	-	-	-	5	12
DE RIJCKE ZAND- & GRINDCENTRALE N.V.	-	2	5	4	4	4
HERBOSCH-KIERE N.V.	-	672	629	851	938	1006
HERBOSCH-KIERE N.V.	-	122	121	123	123	113
JOHANN HALTERMANN N.V.	-	69	77	77	75	73
PIONEER ELECTRONIC N.V. (Europe)	-	162	168	169	187	191
RHONE-POULENC CHEMIE N.V.	-	38	35	36	36	35
R.O.B. MONTAGEBEDRIJF N.V.	-	374	353	398	436	466
SCHELDE MONTAGE N.V.	-	-	-	-	-	36
S.G.S. DEPAUW & STOKOE N.V.	-	-	-	-	6	3
TEXACO BELGIUM N.V.	-	6	1	-	-	-
VARANT N.V.	-	-	-	-	13	21
WESTERLUND CORPORATION N.V.	-	-	-	-	75	118
Subtotaal		2061	2068	2365	2631	2875
<i>Grondgebied Zwijndrecht</i>						
BP N.V.	-	1457	1382	1109	1132	1207
DREDGING INTERNATIONAL N.V.	-	532	680	668	631	445
EBES N.V. ELECTRISCHE CENTRALE KALLO	-	165	165	156	158	163
EXON CHEMICAL BELGIUM (ex Essochem Plastics)	-	423	437	426	477	488
3M N.V.	-	182	224	252	301	294
PETROCHIM N.V.	-	6	6	6	6	6
POLYSAR BELGIUM N.V.	-	489	500	488	502	514
UCAR INDUSTRIAL GASES N.V. (ex Union Carbide Benelux)	-	43	39	37	33	33
Subtotaal		3297	3433	3142	3240	3150
TOTAAL		5358	5501	5507	5871	6025

Bron : Maatschappij voor het grond- en industrialisatiegebied van het Linker Schelde-oevergebied, jaarverslagen op basis van R.S.Z.-gegevens.

(*) Rechtstreeks havengebonden *en* niet rechtstreeks havengebonden.

BIJLAGE H.
EVOLUTIE VAN HET TOTAAL BESTAND VAN DE HAVENGEBONDEN TEWERKSTELLING NAAR WOONGEBIED GESPREID

GEOGRAFISCHE SPREIDING PER WOONGEBIED	INDUSTRIE		VERVOER + GOEDEREN- BEHANDELING		HANDEL		TOTAAL	
	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86	31/12/70	1/4/86
Kernstad Antwerpen (1)	?	1.087	?	1.460	?	689	?	3.236
Antwerpen Intra Muros (2)	?	1.804	?	1.904	?	978	?	4.686
Antwerpen-stad (1970) (3)	5.153	3.415	7.468	4.190	3.327	1.298	15.960	8.903
Antwerpen-fusiestad (4)	15.777	12.079	14.105	10.641	8.313	4.147	38.195	26.867
Havenzone (5)	?	909	?	773	?	105	?	1.787
Antw. Agglomeratie (6)	19.116	16.069	16.372	13.130	9.776	5.167	45.264	34.366
" (excl. Stad 1970)	13.957	12.654	8.091	8.940	6.446	3.869	29.304	25.463
" (excl. fusie stad)	3.339	3.990	2.267	2.489	1.463	1.020	7.069	7.499
Metropolitane zone (7)	19.952	17.593	16.760	13.866	9.932	5.361	46.644	36.820
Sub-urbane zone (8)	1.991	3.369	1.129	1.642	791	749	3.920	5.760
Rurale zone (9)	1.138	2.221	684	1.332	346	413	2.168	3.966
Rupelstreek (10)	874	854	208	208	140	92	1.222	1.154
Metropolitane zone (excl. Stad 1970)	14.799	13.785	9.292	9.441	6.605	3.866	30.684	27.092
Arr. Antwerpen (excl. Stad 1970)	18.811	20.727	11.316	12.880	7.884	5.351	37.994	39.958
Arr. Antwerpen (excl. Fusie Stad)	8.187	13.248	4.679	7.335	2.898	2.862	15.759	23.445
Arr. Antwerpen	23.964	24.038	18.784	17.048	11.211	6.616	53.954	47.402
Arr. Mechelen	1.524	2.066	815	903	419	323	2.748	3.292
Arr. Turnhout	1.128	1.715	407	751	279	221	1.799	2.637
Provincie Antwerpen	26.616	27.819	20.006	18.702	11.909	7.160	58.501	53.681
Arr. Dendermonde	277	394	22	153	69	60	368	601
Arr. Sint-Niklaas	2.826	4.764	1.975	2.480	602	443	5.404	7.687
Arr. Leuven	236	310	111	315	138	70	485	695
Overige Nederlandstalige arr. (incl. arr. Brussel)	340	614	71	1.044	358	384	769	2.042
Franstalige arr.	11	51	21	42	9	22	41	115
Buitenland	211	361	27	93	12	16	250	470
Totale havengebonden tewerkstelling	30.489	34.313	22.631	22.829	12.697	8.155	65.817	65.297
Openbare diensten	0	0	5.885	6.125	1.653	1.653	7.538	7.778

(1) = postcode 2000

(2) = postcodes 2000 + 2008 + 2018

(3) = postcodes 2000 + 2008 + 2018 + 2020 + 2030 + 2040 + 2050

(4) Antwerpen-stad van 1970 + Ekeren + Merksem + Deurne + Borgerhout + Berchem + Wilrijk + Hoboken

(5) = postcodes 2030 + 2040

(6) de traditionele definitie, ook door NIS gebezigd, zijnde : de fusiestad Antwerpen + Mortsel + Brasschaat + Burcht + Edegem + Schoten + Zwijndrecht

(7) de Antwerpse agglomeratie + Hemiksem + Hoevenen + Stabroek

(8) Aartselaar, Boechout + Borsbeek + Hove + Kapellen + Kontich + Lint + Ranst + Schilde + 's Gravenwezel + St. Job + Vremde + Waarloos + Wijnegem + Wommelgem

(9) Brecht + Broechem + Emblem + Essen + Halle + Kalmthout + Loenhout + Massenhoven + Oelegem + Oostmalle + Pulderbos + Pulle + St.-Lenaerts + Viersel + Westmalle + Wuustwezel + Zandhoven + Zoersel

(10) Boom + Niel + Reet + Rumst + Schelle + Terhagen